

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

SKAISTĖ JOGELAITĖ

II kurso studentė

**TAIKOS KŪRIMO VERTINIMAS PER LYTIŠKUMO PRIZMĘ PO-
KONFLIKTINIAME LAIKOTARPYJE 2001-2016 M.: IRAKO IR
AFGANISTANO ATVEJAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: doc. dr. M. Šešelgytė

Vilnius, 2018

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....
(parašas)

.....
(v., pavardė)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „*Taikos kūrimo vertinimas per lytiškumo prizmę pokonfliktiniame 2001-2016 m.: Irako ir Afganistano atvejai*“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Skaistė Jogelaitė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Jogelaitė S. Taikos kūrimo vertinimas per lytiškumo prizmę po-konfliktiniame 2001-2016 m.: Irako ir Afganistano atvejai. Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė doc.dr. M. Šešelgytė. – V., 2018. – 55 p.

Reikšminiai žodžiai: taikos kūrimas, Afganistanas, Irakas, taikos teorija, lyties perspektyva.

Šiame darbe per lytiškumo prizmę nagrinėjamas ir vertinamas taikos kūrimas po-konfliktiniame 2001-2016 m. laikotarpyje Afganistane bei Irake. Remiantis Johano Galtungo taikos teorija ir kritinio feminizmo idėjomis sukuriama teorinis modelis, kurį naudojant išanalizuojami Afganistano ir Irako atvejai. Įvertinus visapusiškos taikos kūrimą per lytiškumo prizmę nustatomas sėkmingesnis taikos kūrimo moterų atžvilgiu atvejis.

Turinys

Įvadas.....	6
1. Teorinė prieiga	11
1.2. Kritinio feminizmo idėjos	12
1.3. Tyrimo modelis.....	14
2. Struktūrinis smurtas.....	15
2.1. Privačios/viešosios erdvės priskyrimas moterims	15
2.2. Skurdas.....	17
2.3. Moterų išsilavinimas ir raštingumas	19
2.4. Moterų organizacijos	22
2.4.1. Afganistano moterų organizacijos	22
2.4.2. Irako moterų organizacijos	25
2.4.3. Moterų organizacijų veiklos palyginimas Afganistane ir Irake.....	27
2.5. Moterų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose	27
2.5.1. Afganistano įstatymų leidžiamoji valdžia	27
2.5.2. Irako įstatymų leidžiamoji valdžia	28
2.5.3. Afganistano ir Irako moterų dalyvavimo politiniuose procesuose palyginimas	30
2.5.4. Teisinė bazė ginanti moterų teises.....	31
2.5.5. Afganistano teisinė bazė ginanti moterų teises.....	31
2.5.6. Irako teisinė bazė ginanti moterų teises.....	34
2.5.7. Afganistano ir Irako teisinės bazės palyginimas	35
3. Kultūrinis smurtas	37
3.1. Ribojančios lyčių normos ir požiūris į moteris	37
3.2. <i>Sharia</i> teisė	39
3.2.1. Afganistano <i>sharia</i> teisė	39
3.2.2. Irako <i>sharia</i> teisė	41
3.2.3. Afganistano ir Irako <i>sharia</i> teisės palyginimas	43
4. Afganistano ir Irako atvejų palyginimas	44
Išvados.....	46
Literatūros sąrašas	49
SUMMARY	54

Įvadas

Konfliktai Artimųjų Rytų regioną purto jau ne vieną dešimtmetį. Nestabilumas tokiose šalyse, kaip Afganistanas ir Irakas suteikė galimybes radikalizmo bei terorizmo klestėjimui. Žvelgiant nuo XXI a. pradžios abiejose šalyse konfliktai iš vidinių/regioninių tapo globaliais, kai JAV pradėjo karinius veiksmus *Operation Enduring Freedom* 2001 m. Afganistane ir po poros metų (2003 m.) Irake. Konfliktų priežastimi galima laikyti 9/11 teroristinį išpuolį JAV, po kurio prezidento Džordžo V. Bušo administracija paskelbė karą prieš terorizmą. Afganistane operacijos tikslas buvo sunaikinti teroristų ruošimo stovyklas, infrastruktūrą bei sulaikyti arba sunaikinti teroristinės organizacijos „Al-Qeada“ lyderius bei sustabdyti terorizmo plitimą. Tuo tarpu Irake buvo siekiama nuversti tuometinę valdžią vadovaujamą Sadamo Huseino. Pagrindinis tikslas buvo nuginkluoti Iraką nuo turimų branduolinių ginklų, nuversti valdžią, kuri rėmė terorizmą ir išlaisvinti Irako žmones¹. Nepaisant to, kad buvo kariaujama su terorizmu ir jo šalininkais, karas labiausiai palietė civilius ir atnešė dar daugiau nestabilumo į šių dviejų valstybių visuomenių gyvenimus.

JAV ir sąjungininkių pajėgoms pradėjus intervenciją tiek Afganistane tiek Irake buvo pradėti valstybių rekonstravimo procesai remiantis demokratijos principais. Afganistane po Bonos susitarimo įsteigta laikinoji valdžia, kuri iki demokratinių 2004 m. rinkimų buvo atsakinga už naujos konstitucijos kūrimą, o Irake iki 2003 m. sėkmingai buvo išstumtas „Baath“ režimas, įtvirtinta laikinoji valdžia ir 2005 m. parlamente patvirtinta nauja konstitucija bei demokratiškai išrinkti valdžios atstovai². Tačiau, žvelgianti iš taikos studijų pradininko Johano Galtungo perspektyvos, Afganistane ir Irake nutraukus karinius veiksmus buvo pasiekta *negatyvi taika*.

Johanas Galtungas savo taikos teorijoje išskiria tris smurto lygmenis: tiesioginis, kuriuo siekiama sukelti fizinį skausmą; struktūrinis, kuris yra išsaknijęs visuomenėje ir dažnai pasireiškia per netolygų galimybių suteikimą, netolygų resursų pasiskirstymą ir galiausiai netolygią galią priimti sprendimus; kultūrinis, kuris legitimizuoja tiesioginio ir struktūrinio smurto formas³. Afganistano ir Irako atveju nutraukus karinius veiksmus buvo panaikintas tik tiesioginis smurtas ir pasiekta *negatyvi taika*. Kalbant apie pozityvios taikos kūrimą, pasak Galtungo, svarbu ne tik

¹ Griff Witte, „Afghanistan War.“ London, 2018. <<https://www.britannica.com/event/Afghanistan-War>> [Žiūrėta 2018.05.12].

Jeff Wallenfeldt, David Mendell, „Barack Obama.“ London, 2018. <<https://www.britannica.com/biography/Barack-Obama/Wars-in-Iraq-and-Afghanistan>> [Žiūrėta 2018.05.12].

² Marvin G. Weinbaum et al., „Afghanistan.“ London, 2018. <<https://www.britannica.com/place/Afghanistan/Struggle-for-democracy>> [Žiūrėta 2018.05.12].

Abbas Kadhim, „A Decade of Democratic Transition in Iraq.“ Washington, 2013. <<http://foreignpolicy.com/2013/03/25/a-decade-of-democratic-transition-in-iraq/>> [Žiūrėta 2018.05.12].

³ Catia C. Confortini, „Galtung, Violence, and Gender: The Case for a Peace Studies/Feminism Alliance“, *Peace & Change*, 31(3), 2006, 336.

užtikrinti *negatyvią taiką*, bet sukurti *pozityvią taiką*, kurioje dominuotų socialinis teisingumas⁴. Kitu atveju didelė tikimybė abiem šalims pakliūti į *konfliktų spąstus*, kas lemtų tolimesnį konfliktų atsinaujinimą su dar didesniais smurto proveržiais ateityje⁵. Norint išspręsti konfliktą svarbu atkreipti dėmesį į žmonių patirtas traumas ir koncentruotis į asmeninį lygmenį. Bendra žmonių rehabilitacija po patirto smurto atitaiso tik patirtą žalą, bet nepaliečia priežasčių sukėlusiu smurto proveržį⁶. Taigi, taikos studijos siekia suvokti smurto priežastis ir jo pašalinimo būdus per kūrybingą konflikto transformaciją, tačiau nesvarsto lytiškumo aspekto įtraukimo, kaip svarbaus veiksnio visapusiškos taikos kūrimo procese⁷.

Akademiniėje bendruomenėje kalbama apie moterų įtraukimą į po-konfliktinius procesus, kaip vieną iš svarbiausių veiksnių siekiant sukurti visapusišką taiką. Sintija Enlau viena pirmųjų atkreipė dėmesį, kad moterų įtraukimas suteikia kitokį požiūrio kampą sprendžiant konflikto sukeltas problemas, tačiau moterys šioje sferoje vis dar yra marginalizuojamos per netolygią prieigą prie resursų⁸. Elizabetė Porter antrina teigdama, kad ypač moterys, kurios jau yra įsitraukusios į nevyriausybinių ir pilietinių (eng. *grassroot*) organizacijų veiklas geriausiai žino visuomenės išgyvenančios po-konfliktinį laikotarpį poreikius ir gali turėti teigiamą įtaką plėtrai, nes atkreipia dėmesį į kitokio pobūdžio problemas⁹. Taip pat moterys ir vyrai yra linkę skirtingai suvokti taiką. Vyrai taiką asocijuoja su formalaus konflikto nebuvimu, formalių struktūrų stabilumu, kaip, pavyzdžiui, valdžios ar teisėsaugos egzistavimas. Tuo tarpu moterys akcentuoja taiką visuomenės ir šeimos lygmenyje bei daugiau dėmesio kreipia poreikių užtikrinimui¹⁰. Taigi, siekiant sukurti visapusišką taiką svarbu įtraukti visas visuomenės grupes.

Moterų įtraukimas į po-konfliktinius procesus turi teigiamos įtakos, ne tik dėl to, kad moterys atkreipia dėmesį į visuomenės poreikius, tačiau renkasi konfliktines situacijas spręsti nesmurtiniu būdu. Tai parodo Keohanas, Mendelbergas ir Karpovicai, kurie teigia jog lyčių lygybe pasižyminčios visuomenės yra mažiau linkusios veltis į konfliktus ir iškilusias problemas spręsti taikiai, tačiau norint tai padaryti svarbu tinkamai reprezentuoti moteris¹¹. Pavyzdžiui, žemesnį lyčių lygybės indeksą turinčios visuomenės yra labiau linkusios problemas spręsti smurtine, o ne taikiu

⁴ Johan Galtung, „Peace Studies and Conflict Resolution: The Need for Transdisciplinary.“ *Transcultural Psychiatry*, 47(1), 2010, 20.

⁵ Barbara F. Walter, „Conflict Relapse And The Sustainability Of Post-Conflict Peace.“ *World Development Report 2011 Background Paper*, 2011, 2.

⁶ Galtung, *Peace Studies and Conflict Resolution: The Need for Transdisciplinary*, 25.

⁷ Ten pat, 20.

⁸ Cynthia Enloe, *Bananas, Beaches and Bases. Making Feminist Sense of International Politics*, 7 leid. Los Angeles: University of California Press, 2014, 4.

⁹ Elisabeth Porter, „Women, Political Decision-Making, and Peace-Building.“ *Global Change, Peace & Security*, 15(3), 2003, 247.

¹⁰ Zohra Moosa et al., „From the private to the public sphere: new research on women's participation in peace-building.“ *Gender & Development*, 21(3), 2013, 457.

¹¹ Robert O. Keohane, „Beyond dichotomy: Conversations between international relations and feminist theory.“ *International Studies Quarterly*, 42(1), 1991, 195.

metodų forma¹². Kaprioli ir Bojeris teigia, kad didėjant lyčių lygybės lygiui šalyje, atitinkamai mažėja smurtinių veiksų pasirinkimas krizės valdymo laikotarpyje¹³. Prie šių išvadų prieita pastebėjus tiesioginę koreliaciją tarp smurto lygio šalyje ir moterų skaičiaus įstatymų leidžiamajoje valdžioje ir lyčių lygybės privačioje sferoje – kuo didesnis lyčių lygybės indeksas ir moterų užimamų pozicijų skaičius parlamente, tuo rečiau pasirenkami smurtiniai veiksmai krizių valdymo laikotarpyje. Tuo tarpu, kur moterys yra marginalizuojamos ir į sprendimų priėmimo procesus tinkamai neįtraukiamos, atsiranda polinkis į smurtinius problemų sprendimo būdus, todėl tokiai visuomenei išgyvenant po-konfliktinį laikotarpį kyla grėsmė pakliūti į *konfliktų spąstus*.

Kalbant apie moterų marginalizaciją svarbu suprasti, kad ji pasireiškia visuose visuomenės sluoksniuose įskaitant valstybines struktūras bei socialinę terpę. Struktūriniu atžvilgiu, moterims užkertamas kelias prisidėti prie po-konfliktinių procesų ar apskritai visuomeninės veiklos per ribojamą prieigą prie išsilavinimo, darbo rinkos. Neturint prieigos prie formalių struktūrų ir oficialių sprendimų priėmimo procesų, moterys netenka galimybės išreikšti savo nuomonę, prioretizuoti galimai nepastebėtas problemas. Tokį moterų atskyrimą nuo resursų ar galimybių dažnai lemia patriarchalinė visuomenė, kur vyrai suprantami kaip viršesni visuomenės atstovai¹⁴.

Moterų marginalizacija pasireiškia ne tik per ribojamą prieigą prie įvairių resursų, bet ir kultūrinės normos, kurias Galtungas priskiria kultūrinio smurto lygmeniui. Vienas iš pavyzdžių yra viešumo ir privatumo sąvokų dichotomijos. Patriarchalinėse visuomenėse moterų vaidmuo yra siejamas su privatumu, taigi jų veikimo laukas apsiriboja namų ūkiu bei šeimos priežiūra, kai tuo tarpu vyrai siejami su viešumu ir jiems priskiriami vaidmenys leidžiantys priimti sprendimus tiek šeimyniniu, tiek visuomeniniu, tiek valstybiniu lygmeniu¹⁵. Būtent patriarchalinės visuomenės dėsniai lemia veikimo sferų pasiskirstymą, tačiau svarbu paminėti ir tai, kad kitoks moterų problemų suvokimas ateina iš veikimo su privatumu siejamame lygmenyje bei rūpinimosi šeima¹⁶. Kadangi vyrams nedera veikti privačioje sferoje, jie netenka galimybės suvokti ten egzistuojančių problemų, o siekiant sukurti *pozityvią taiką* ir tvarią plėtrą svarbu užtikrinti, kad socialinis teisingumas būtų pasiektas visuose visuomenės lygmenyse.

Taigi, apžvelgiant taikos kūrimo ir po-konfliktinio vystymosi procesus galima pastebėti, kad *negatyvios taikos* sukūrimas nėra tinkamas konflikto sprendimas. Tiesioginio, struktūrinio ir kultūrinio smurto formų ignoravimas įkalina visuomenės *konflikto spąstuose*, kas

¹² Tali Mendelberg, Christopher F. Karpowitz, „Women's authority in political decision-making groups Research.“ *The Leadership Quarterly*, 27(1), 2016, 490., 499.

¹³ Mary Caprioli, Mark A. Boyer, „Gender, Violence, and International Crisis“, *Journal of Conflict Resolution*, 45(4), 2016, 511.

¹⁴ Johan Galtung, *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*, 1 leid. SAGE Publications, 1996, 33.

¹⁵ Confortini, *Galtung, Violence, and Gender: The Case for a Peace Studies/Feminism Alliance*, 346

¹⁶ Porter, *Women, Political Decision-Making, and Peace-Building*, 250.

lemia smurto atsinaujinimą dar didesniu mastu. Moterų įtraukimas galėtų būti kūrybingas konflikto transformavimo būdas užtikrinantis visapusiškos taikos kūrimą, tačiau moterys Afganistano ir Irako visuomenėse tebėra marginalizuojamos. Moterys gali prisidėti prie po-konfliktinių procesų, tačiau kultūrinis ir struktūrinis smurtas apriboja galimybes kurti visapusišką taiką.

Šiame darbe pasirinkta analizuoti Iraką ir Afganistaną, nes abi šalys priklauso Artimųjų Rytų regionui, populiacijos dydis panašus – Afganistane 34,66 mln., o Irake – 37,2 mln.¹⁷, didžioji dalis visuomenės išpažįsta tą pačią religiją - islamą ir šalis purčusių konfliktų metu neapsieita be trečiųjų šalių įsikišimo, šiuo atveju JAV ir koalicijos narių. Konfliktai kilę šiose šalyse yra laikomi tiek regioniniais/vidiniais tiek globaliais. Oficialiai pereinamasis laikotarpis abiejose šalyse prasidėjo įsikišus JAV ir jos sąjungininkėms. Į Afganistaną JAV įžengė 2001 m., o į Iraką 2003 m.¹⁸. Po-konfliktiniu laikotarpiu šiame tyrime laikomi įvykiai po 2001 m. t.y. po trečiųjų šalių įsikišimo, nes įsitraukus tarptautinei bendruomenei abiejose šalyse buvo pradėtos transformacijos valstybiniu lygmeniu, kas lėmė svarbias pertvarkas. Šiose šalyse buvo įtvirtinta *negatyvi taika*, kurios nebūtų galima savaimė laikyti sėkminga. Sėkmingai įtvirtinta taika yra laikoma visapusiška, moteris įtraukianti taika, kuomet panaikinamas smurtas visuose lygmenyse bei užtikrinamas socialinis teisingumas.

Problema: Irakas bei Afganistanas yra įvairiapusiškai panašios šalys. Abiejose šalyse konfliktai buvo nutraukti ir pasiekta *negatyvi taika*, tačiau siekiant sukurti visapusišką taiką, tolygiai svarbu spręsti gilumines konflikto sukeltas pasekmes, kurios yra išsisknijusios struktūrose ir kultūroje. Pasak taikos studijų pradininko Johano Galtungo, taika yra nesmurtinis ir kūrybingas konfliktų transformavimas, o taikai sukurti reikia panaikinti smurtą visuose lygmenyse ir įtvirtinti socialinį teisingumą. Tiesioginių kovų sustabdymas yra tik vienas iš smurto lygmenų, leidžiantis kalbėti apie *negatyvią taiką*, o siekiant visapusiškos, *pozityvios taikos*, reikia kreipti dėmesį ir į struktūrinį, kultūrinį smurtą bei su juo kovoti. Pažeidžiamiausios ir labiausiai konfliktų padarinius jaučia marginalizuotos visuomenės grupės. Beveik pusę populiacijos sudaranti, bet bene labiausiai marginalizuota grupė yra moterys, nes dėl religijos ir patriarchalinės kultūros suformuotų nuostatų moterų veikimas suvaržomas privačioje erdvėje, apribojama jų prieiga prie resursų ir galios struktūrų. Tačiau moterys turėdamos išskirtinį visuomenės problemų suvokimą gali ženkliai prisidėti prie kūrybingos konflikto transformacijos ir visapusiškos taikos kūrimo procesų. Taigi, nors Afganistane bei Irake formaliai buvo pasiekta taika, tačiau sėkmingai nesukurta visapusiška taika moterų atžvilgiu.

¹⁷ The World Bank. „Population, total“, 2016. <<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>> [Žiūrėta 2018.04.21].

¹⁸ Congressional Research Service, “U.S. Periods of War and Dates of Recent Conflicts.” (CSR Report RS21405). Washington: Congressional Research Service, 2017, 6-7. <<https://fas.org/sgp/crs/natsec/RS21405.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.21].

Tyrimo klausimas: kurioje šalyje – Afganistane ar Irake, sėkmingiau kuriama visapusiška taika moterų atžvilgiu apibrėžtame po-konfliktiniame laikotarpyje?

Tyrimo objektas: taikos kūrimas moterų atžvilgiu Afganistane bei Irake apibrėžtame 2001-2016m. po-konfliktiniame laikotarpyje.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti kurioje šalyje – Afganistane ar Irake, sėkmingiau kuriama taika moterų atžvilgiu apibrėžtame po-konfliktiniame laikotarpyje.

Uždaviniai:

1. Remiantis J. Galtungo taikos teorija ir kritinio feminizmo idėjomis sukonstruoti tyrimo modelį.
2. Naudojant sukurtą modelį išanalizuoti visapusiškos taikos kūrimą moterų atžvilgiu Afganistane ir Irake 2001-2016 m.
3. Palyginti Afganistano ir Irako visapusiško taikos kūrimo moterų atžvilgiu procesus.
4. Išskirti sėkmingesnę taikos kūrimo moterų atžvilgiu atvejį ir jį lėmusias priežastis.

Aktualumas. Šalyse, kuriose formaliai buvo įgyvendinta taika, tolygiai svarbu yra pasiekti visapusišką arba Galtungo įvardinamą *pozityvią taiką*. Marginalizuotas grupes, šiuo atveju moteris, apimantys po-konfliktiniai procesai gali sukurti erdvę, kurioje *pozityvios taikos* siekis tampa įmanomu. Kadangi Artimųjų Rytų regionas yra vienas nestabiliausių šiuolaikiniame pasaulyje, tinkamas taikos kūrimo proceso supratimas Afganistane ir Irake, gali būti naudingas sprendžiant kitas regiono bei pasaulio po-konfliktinių procesų problemas.

Teorinis modelis. Naudojama Johano Galtungo taikos teorija, kuri yra praturtinama kritinio feminizmo idėjomis. Pasirinkta Galtungo teorija, kuri leidžia aiškiau suprasti ne tik konfliktų priežastis, bet kartu pasiūlo smurto sustabdymo metodus. Per tris smurto dimensijas (tiesioginis, struktūrinis, kultūrinis) galima pažvelgti į visuomenių nestabilumo priežastis ir bandyti atrasti jų sprendimo būdus. Kadangi Galtungas savo teorijose lyties aspektą įtraukė tik paviršutiniškai, kritinio feminizmo idėjos pasitelkiamos norint į konfliktų sprendimą pažvelgti iš lytiškumo perspektyvos.

Tyrimo metodologija – kokybinė - lyginamoji atvejų analizė. Kokybinės analizės daliai atlikti naudojami oficialūs valstybių išleisti įstatymai, dokumentai reglamentuojantys moterų įsitraukimą į taikos kūrimo procesus. Lyginamoji analizė atliekama remiantis tarptautinių organizacijų („World Bank“ ir kt.) surinktais duomenis bei šalių konstitucijomis ir kitais dokumentais, kurie fiksuoja moterų įsitraukimo į taikos kūrimo ir po-konfliktinio vystymosi

procesus, prieigos prie įvairių resursų pokytį. Taip pat remiamasi tokiais antriniais šaltiniais, kaip straipsniai, knygos, žiniasklaidos ir konferencijų pranešimai.

Ginamieji teiginiai:

1. Visapusiška taika moterų atžvilgiu apsibrėžtame po-konfliktiniame laikotarpyje yra sėkmingiau įtvirtinta Irake.
2. Sėkmingesnį visapusiškos taikos sukūrimą moterų atžvilgiu lemia prieigą prie išsilavinimo, darbo rinkos, galios struktūrų, privačioje erdvėje neapribojančios kultūrinės normos bei socialinis teisingumas.

1. Teorinė prieiga

Šiame darbe remiamasi Galtungo taikos teorijos ir kritinio feminizmo idėjomis, kurios leidžia per lytiškumo prizmę pažvelgti į taikos kūrimo ir po-konfliktinio vystymosi procesus.

Johanas Galtungas taikos teorijoje išskiria tris smurto lygmenis:

- Tiesioginis smurtas – fizinės žalos sukėlimas atliekamas vieno veikėjo kitam.
- Struktūrinis smurtas – kyla iš socialinės erdvės ir pasireiškia per politiką ar ekonomiką kuomet žmonių grupėms užkertamas kelias užsitikrinti bei patenkinti savo pagrindinius poreikius dėl netolygių išteklių ir galios pasiskirstymą juos valdant¹⁹.
- Kultūrinis smurtas – pasireiškia per kultūrinės nuostatas, religiją, kalbą ir netgi meną, kuriais legitimizuojamas tiesioginis bei struktūrinis smurtas²⁰.

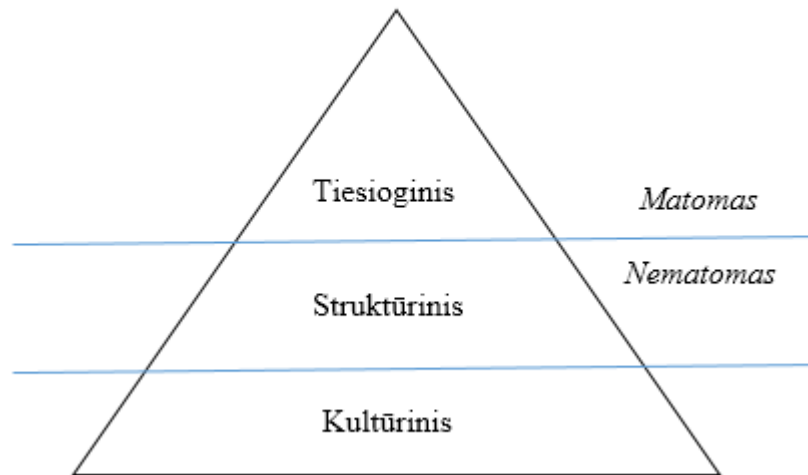
Šiuos smurto lygmenis galima atvaizduoti piramidės principu. Piramidės pamatas yra kultūrinis smurtas, kuris yra, kaip pastovus srautas suteikiantis pretekstą atsirasti struktūriniam ir tiesioginiam smurtui. Viduryje yra struktūrinis smurtas, kuris kaupiasi ir pasireiškia tam tikromis bangomis, o piramidės viršuje yra tiesioginis smurtas, kuris pasireiškia proveržiais²¹. Taigi, tiesioginis smurtas yra *įvykis*, struktūrinis smurtas yra *procesas*, o kultūrinis smurtas yra *nesikeičiantis*, pastovus²². Vienintelis tiesioginis smurtas patenka į matomą Galtung smurto piramidės dalį (žiūrėti 1 schemą), struktūrinis ir kultūrinis smurtas išlieka nematomais, tačiau būtent pastarosios smurto formos išprovokuoja ir legitimizuoja tiesioginius smurtinius veiksmus.

¹⁹ Galtung, *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*, 2.

²⁰ Galtung, *Cultural violence*, 290-292.

²¹ Galtung, *Cultural violence*, 294-295.

²² Ten pat, 294.

1 schema. Sudaryta autorės.

Pasak Galtung panaikinti smurtą nepakanka. Panaikinus tam tikrą smurto formą ar visas smurto formas, pasiekama *negatyvi taika*, kuri nėra pakankama norint įtvirtinti visapusišką taiką. Tai veikia laikina būseną, kurios metu atsiranda tinkamos sąlygos visapusiškos taikos kūrimui²³.

Taikos teorija leidžia geriau suprasti konfliktų priežastis ir sunkumus, su kuriais susiduriama norint juos sustabdyti. Nors ir pabrėžiama smurto panaikinimo ir kūrybingo požiūrio į konfliktų transformavimą svarba, tačiau lytiškumo aspektas taikos teorijoje nelaikomas kertiniu ir galinčiu padėti transformuoti konfliktą.

1.2. Kritinio feminizmo idėjos

Galtungo taikos teorija negeba aprėpti lyties, kaip socialinio konstrukto, kuris pasireiškia visuose smurto lygmenyse. Tuo tarpu feminizmo atstovai teigia, kad socialinė lytis nustato visuomenėje vyraujančias hierarchijos formas, lyčių roles ir atlieka svarbų vaidmenį visuomenės gyvenime²⁴. Taigi pastebėjus taikos teorijos trūkumus šio tyrimo atžvilgiu, galima ją praturtinti kritinio feminizmo idėjomis:

1. Į lytį žvelgiant, kaip į socialinį konstrukto, kuris apibrėžia galios santykius visuomenėje;

²³ Galtung, *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*, 3.

²⁴ Confortini, 335.

2. Atkreipiant dėmesį, kad visi taikos teorijoje apibrėžti smurto lygmenys, smurto produkcija bei reprodukcija yra paveikti lytiškumo nuostatų²⁵.

Feministinė studijų kryptis papildo taikos teoriją keletu aspektų. Pirma, praplečia taikos teorijos studijų lauką įterpiant lytiškumo aspektą kaip svarbų elementą taikos kūrimo ir po-konfliktiniuose procesuose. Antra, atskleidžia skirtingus moterų bei vyrų patiriamus konfliktų padarinius²⁶. Trečia, šis analizės kampas padeda geriau suprasti darbų bei atsakomybių pasiskirstymą nulemtą lytiškumo ir taip pat įgalina suprasti bei įvertinti nelygų resursų pasiskirstymą tarp vyrų ir moterų, nelygybę skatinančias praktikas politikoje bei taikos kūrimo procesuose²⁷.

Moterys yra viena iš labiausiai marginalizuotų visuomenės grupių, kuri patiria visas Galtungo išskiriamo smurto formas. Po-konfliktiniame laikotarpyje moterų išgyvenamos patirtys yra išskirtinės, tačiau dažnai neišgirstamos. Moterų įtraukimas į visapusiškos taikos kūrimo procesus galėtų prisidėti prie kūrybingo konfliktų transformavimo, tačiau moterys siekiančios įsitraukti į minėtus procesus vis dar susiduria su įvairiomis kliūtėmis. Zohra Mosa ir kiti išskyrė pagrindines kliūtis trukdančias moterims įsitraukti į visapusiškos taikos kūrimo procesus:

1. **Ribojančios lyčių normos ir požiūris į moteris.** Varžančios patriarchalinės socialinės normos ir požiūris į moteris apsunkina moterų dalyvavimą visapusiškos taikos kūrimo procesuose²⁸;
2. **Privačios erdvės priskyrimas moterims ir skurdas.** Moterų rolės namų aplinkoje gali tapti barjeru neleidžiančiu įsitraukti į viešus visapusiškos taikos kūrimo procesus. Įvairios atsakomybės, kaip rūpinimasis vaikais bei namų ūkiu ir taip pat prisidėjimas prie namų ūkio pajamų generavimo, palieka itin ribotą laiką įsitraukti į visapusiškos taikos kūrimo programas²⁹.
3. **Moterų išsilavinimas ir raštingumas.** Reikšmingais moterų įsitraukimo barjeriais yra laikoma nelygybė siekiant išsilavinimo bei žemas raštingumo lygis³⁰.

²⁵ Ten pat, 336.

²⁶ Stephen John Moolakkattu, „Feminism and Peace Studies: Taking Stock of a Quarter Century of Efforts.“ *Indian Journal of Gender Studies*, 13(2), 2006, 140. < <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/097152150601300201> > [Žiūrėta 2018.03.18].

²⁷ J. Ann Tickner, „Gender in world politics.“ Kn. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (sud.), *The globalization of world politics. An introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 264. < https://books.google.lt/books/about/The_Globalization_of_World_Politics.html?id=zKaA3YiUuWAC&redir_esc=y > [Žiūrėta 2018.03.19].

²⁸ Moosa, 466.

²⁹ Moosa, 468.

³⁰ Ten pat, 468.

4. **Moterų teises ginančių organizacijų veikla.** Tokios organizacijos atlieka svarbų vaidmenį visapusiško taikos kūrimo ir moterų įtraukimo procese, nes dirba su bendruomenėmis vietiniame lygmenyje³¹.
5. **Moterų dalyvavimas nacionaliniuose politiniuose procesuose.** Net tada kai moterys ženkliai prisideda prie visapusiškos taikos kūrimo vietiniu lygmeniu, tai retai persikelia į formalų įsitraukimą valstybiniame lygmenyje³².

Taigi, kritinio feminizmo idėjos padeda įtraukti lyties aspektą į taikos teorijos tyrimo lauką. Remiantis Z. Mosos ir kitų išskiriamais moterų įgalinimą visuomenėje lemiančiais aspektais bei Galtungo taikos teorijos idėjomis, toliau bus konstruojamas tyrimo modelis padėsiantis apžvelgti, įvertinti po-konfliktinio laikotarpio procesus Afganistane ir Irake bei visapusiškos taikos siekio rezultatus moterų atžvilgiu.

1.3. Tyrimo modelis

Sėkmingesnis visapusiškos taikos kūrimo atvejis bus nagrinėjamas ir vertinamas per Galtungo išskiriamus struktūrinio ir kultūrinio smurto lygmenis įvedant lyties aspektą. Kadangi kiekvienas Z. Mosa išskirtas moterų įgalinimui visuomenėje įtakos turintis aspektas gali būti kildinamas iš Galtungo struktūrinio ar kultūrinio smurto lygmens, jie yra susiejami, taip siekiant išstirti visapusiškos taikos kūrimo procesą moterų atžvilgiu Irake ir Afganistane. Tuomet siekiant įvertinti kiekvieną aspektą išskiriami tiriami kintamieji, kurie pasirenkami pagal duomenų prieinamumą ir kokybiškumą. Šiai analizei būtų galima rinktis ir kitokius tiriamus kintamuosius, tačiau duomenys bei dokumentai susiję su analizuojamais Afganistano ir Irako atvejais apsibrėžtame laikotarpyje yra riboti. Galiausiai pagal išsiskirtus tiriamus kintamuosius vertinamas sėkmingesnis visapusiškos taikos kūrimo atvejis moterų atžvilgiu.

Tyrimo modelis atvaizduotas lentelėje:

J. Galtungo smurto lygmenys	Kritinio feminizmo įvardinti aspektai	Tiriami kintamieji
Struktūrinis smurtas	Privačios/viešosios erdvės priskyrimas moterims;	Teisinė bazė reglamentuojanti vaikų priežiūrą bei tolygias darbo galimybes;

³¹ Ten pat, 469.

³² Ten pat, 469.

	Skurdas;	Skurdo lygis;
		Moterų darbingumas;
	Moterų išsilavinimas ir raštingumas;	Moterų vidurinis išsilavinimas;
		Metai praleidžiami įgyti išsilavinimą;
		Moterų raštingumas;
	Moterų organizacijos;	Moterų organizacijų veiklos kliūtys;
	Moterų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose;	Moterų užimamų vietų skaičius parlamente;
Teisinė bazė ginanti moterų teises;		
Kultūrinis smurtas	Lyčių normos ir požiūris į moteris;	Gimstamumas;
	Religinės nuostatos moterų atžvilgiu;	<i>Sharia</i> teisė;

1 lentelė. Sudaryta autorės.

Taigi, naudojantis sukonstruotu tyrimo modeliu bus analizuojamas, lyginamas ir vertinamas kiekvienas tiriamas kintamasis Afganistano ir Irako atvejų kontekste. Įvertinus visus kintamuosius apskritai bus įvertinamas sėkmingesnis visapusiškos taikos kūrimo atvejis moterų atžvilgiu.

2. Struktūrinis smurtas

2.1. Privačios/viešosios erdvės priskyrimas moterims

Moterų rolės namų aplinkoje gali tapti barjeru neleidžiančiu įsitraukti į viešus visapusiškos taikos kūrimo procesus. Įvairios atsakomybės, kaip rūpinimasis vaikais bei namų ūkiu ir taip pat prisidėjimas prie pajamų generavimo, palieka itin ribotą laiką įsitraukti į visapusiškos taikos kūrimo procesus³³.

Siekiant palyginti darbų pasidalijimą susijusį su namų ruoša ir vaikų auginimu apžvelgiama teisinė bazė reglamentuojanti vaiko priežiūros atostogas ir tolygias galimybes įsidarbinti. Duomenų palyginimas pateikiamas 2 lentelėje:

	Afganistanas	Irakas
--	--------------	--------

³³ Moosa, 468.

Įstatymai numato mokamas ar nemokamas motinystės atostogas.	Taip (90d.)	Taip (98d.)
Įstatymai numato mokamas ar nemokamas tėvystės atostogas.	Taip	Ne
Įstatymai numato vaiko priežiūros atostogas.	Ne	Ne
Įstatymai numato tolygų atlygį už tokios pat vertės atliktą darbą.	Ne	Ne
Įstatymai numato nediskriminuojančias įdarbinimo galimybes lyčių atžvilgiu.	Ne	Taip
Moterys gali dirbti tokias pat naktines darbo valandas kaip vyrai.	Ne	Ne
Moterys gali dirbti tokius pat darbus kaip vyrai.	Ne	Ne
Moterys gali dirbti tokius pat pavojingais laikomus darbus kaip vyrai.	Ne	Ne
Konstitucija reglamentuoja ne diskriminaciją.	Taip	Taip
Ne diskriminaciją reglamentuojantis įstatymas įtraukia lyties aspektą.	Ne	Taip
Konstitucija reglamentuoja lygybę.	Taip	Taip

2 lentelė. Sudaryta autorės pagal World Bank duomenis.

Nors Afganistano ir Irako situacija pagal įstatymų reglamentuojančių darbų pasiskirstymą yra ganėtinai panaši, tačiau pastebima keletas skirtumų. Pirmiausiai, Irake suteikiamos ilgesnės motinystės atostogos, tačiau nereglamentuojamos tėvystės atostogos, kai tas yra padaryta Afganistane. Nei vienoje šalyje nenumatomos vaiko priežiūros atostogos, o tai gali

lemti moterų neįsitraukimą į darbo rinką ir pasirinkimą užimti namų šeimininkės pareigas bei visą dėmesį sutelkti vaikų auginimui ir namų ūkio priežiūrai.

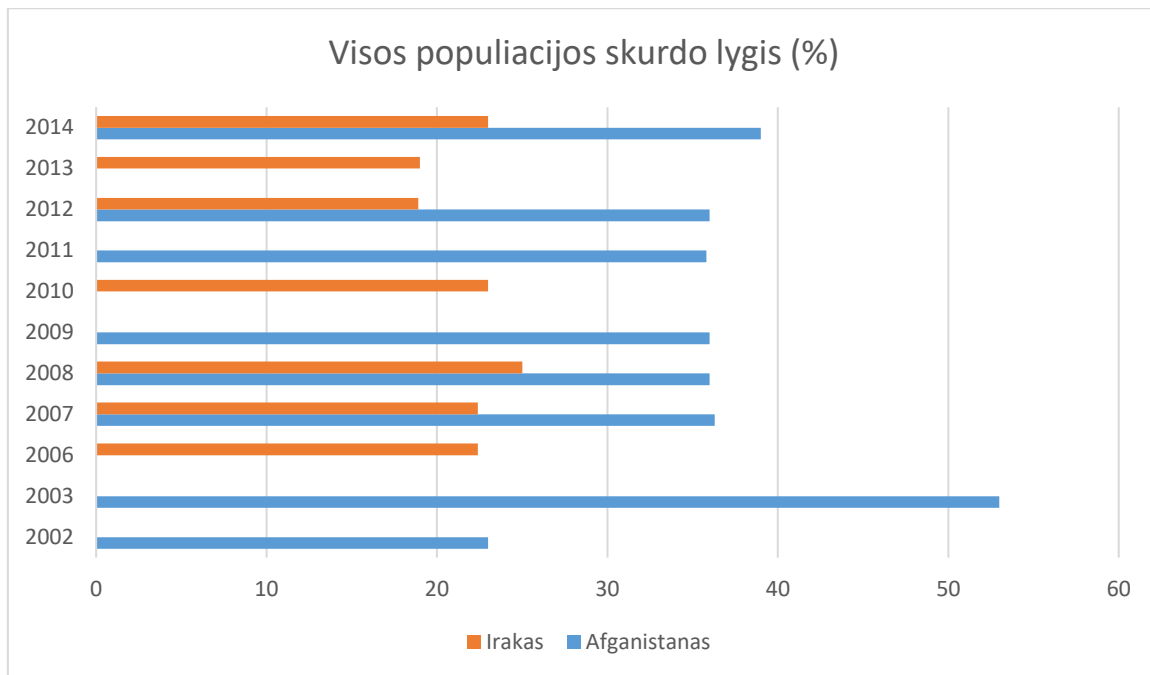
Kalbant apie tolygias darbo galimybes abiejose šalyse pastebimas moterų įsidarbinimo galimybių ribojimas. Nenumatomas tolygus atlygis už tą patį atliktą darbą, apribojama galimybė moterims uždirbti tą patį atlygį, kaip vyrams, o tai gali lemti nenorą įsitraukti į darbo rinką. Moterims nenumatomos galimybės dirbti tokius pat darbus ar naktines darbo pamainas, kaip vyrams ir tai aiškiai parodo kultūrinės nuostatos priskiriančias privačią erdvę moterims, viešojoje erdvėje pagrįdę veikiant vyrams. Nepaisant to, abiejose šalyse reglamentuojama ne diskriminacija ir lygybė, tačiau tik Irake įstatymiškai reglamentuotos nediskriminuojančios įdarbinimo galimybės bei ne diskriminacija lyties aspektu.

Apibendrinant galima teigti, kad Irake įstatymų atžvilgiu sudaromos geresnės sąlygos moterims derinti pareigas šeimai ir darbą. Irake ne diskriminacija lyties atžvilgiu įtvirtinta tiek darbo rinkoje tiek visuomenėje, tai parodo ir visuomenės požiūrį į moteris, kuris neapriboja moterų vien tik privačioje erdvėje. Tuo tarpu Afganistane, moterims suteikiamos galimybės vaikų priežiūros atžvilgiu, tačiau darbo rinkoje yra diskriminacinių aspektų, kas lemia didesnę moterų veikimo lygį privačioje erdvėje. Svarbu pabrėžti, kad situacija reglamentuojama įstatymuose gali skirtis nuo realybės, todėl siekiant pažvelgti į realią situaciją sekanciam skyriuje apžvelgiami moterų darbingumo lygio rodikliai ir jų pokytis analizuojamame laikotarpyje.

2.2. Skurdas

Kuriant visapusišką taiką itin svarbus yra skurdo rodiklis. Nors tai yra visos populiacijos skurdo rodiklis, tačiau tai daro įtaką visapusiškos taikos kūrimui moterų atžvilgiu. Skurdas yra suvokiamas, kaip struktūrinio smurto dalis, kuri apriboja moterų prieigą prie resursų, galimybes dirbti ir įsitraukimo į po-konfliktinius procesus³⁴.

³⁴ Galtung, *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*, 2.

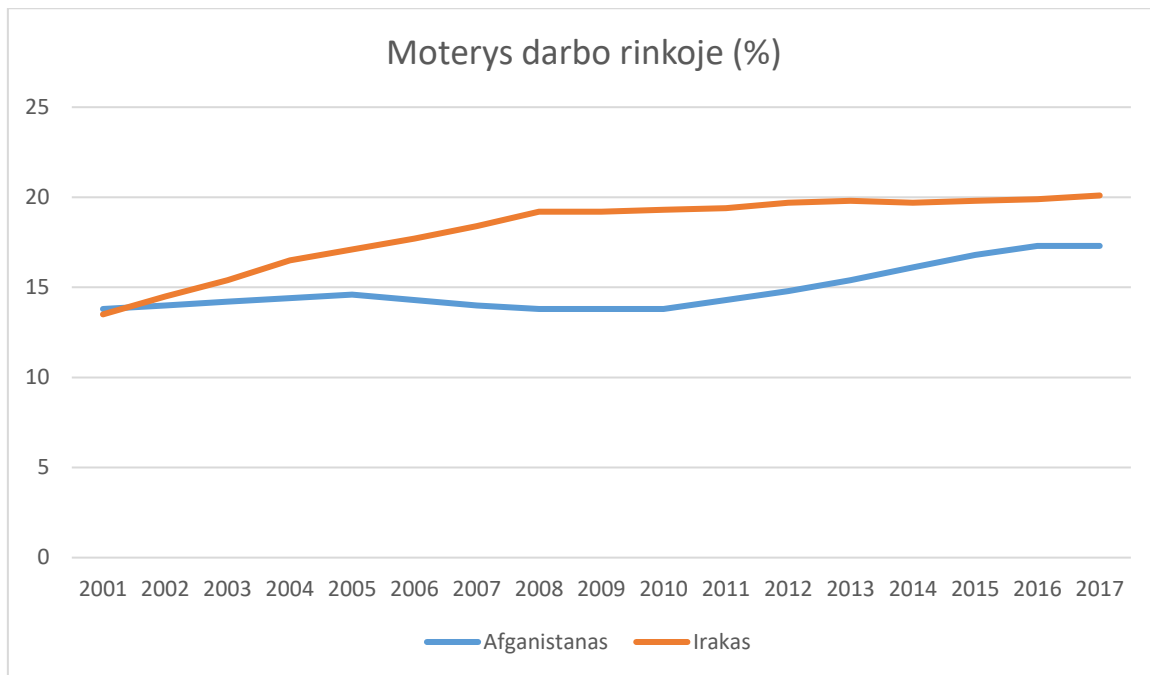

1 grafikas. Sudaryta autorės pagal UN data duomenis.

Nors nėra pakankamai duomenų, kad būtų galima apžvelgti visą analizuojamą 2001-2016m. laikotarpį, tačiau galima pastebėti tendenciją, kad Irake vyrauja žemesnis skurdo lygis negu Afganistane. Skurdas apriboja galimybes moterims, kurių veikla dažniausiai ir taip būna ribojama kultūrinių normų. Pavyzdžiui, skurdi šeima yra linkusi į mokslus leisti vieną vaiką ir dažniausiai pasirenkamas berniukas, nes ateityje jis bus atsakingas už šeimos, tėvų gerovę. Esant darbų trūkumui dažniausiai bus įdarbinami vyrai, nes patriarchalinėje visuomenėje vyras atlieka šeimos maitintojo, gynėjo vaidmenis, kai moterims dažniausiai priskiriamas aukos/motinos/žmonos vaidmuo³⁵. Taigi, galima teigti, kad mažesnis visos populiacijos skurdo lygis lemia geresnes moterų galimybes tiek išsilavinimo, tiek įsidarbinimo, tiek įsitraukimo į visuomeninius procesus galimybes.

³⁵ Enloe, 16.

UN Women, „Women and Poverty.“ New York, 2018. < <http://beijing20.unwomen.org/en/in-focus/poverty>> [Žiūrėta 2018.05.12].

2 grafikas. Sudaryta autorės pagal World Bank duomenis.

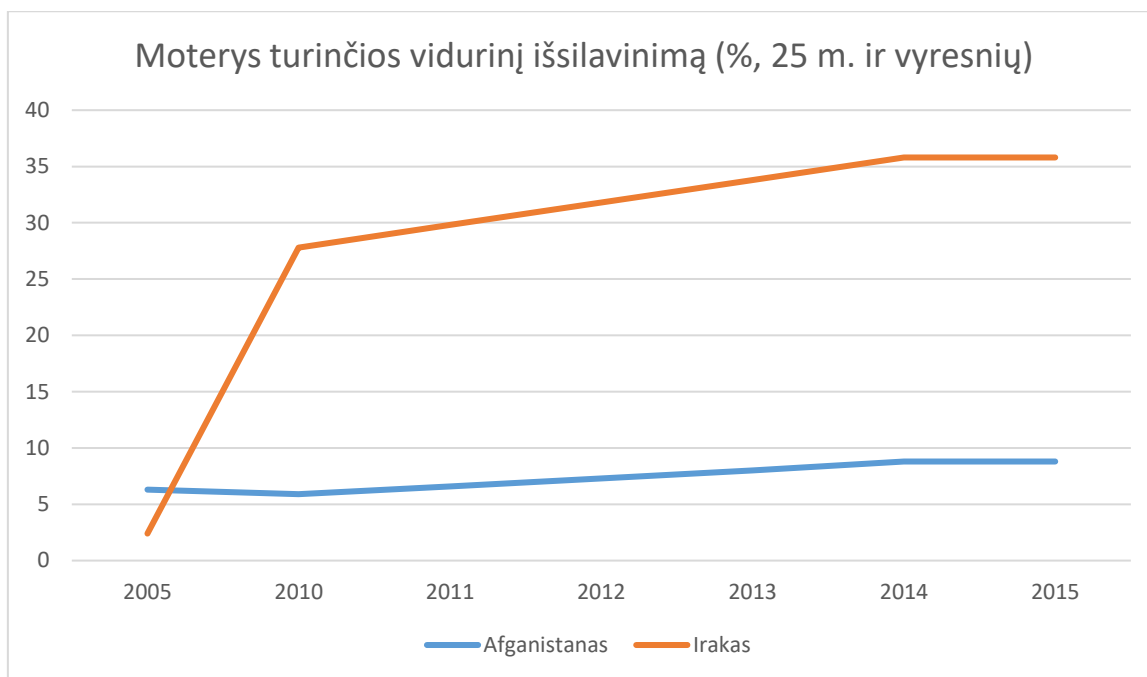
Pažvelgus į 2 grafiką galima pastebėti, kad Irake moterų dalyvavimas darbo rinkoje yra ženkliai didesnis. Nors 2001 m. Irako ir Afganistano rodikliai buvo panašūs, tačiau iki 2008 m. Irake buvo pastebimas spartus augimas, kai tuo tarpu Afganistane dalyvavimas darbo rinkoje nekito arba mažėjo ir tik nuo 2010 m. pastebimas augimas. Galima teigti, kad geresnė Irako įstatiminė bazė ir žemesnis skurdo lygis suteikia moterims geresnes galimybes įsidarbinti ir derinti pareigas šeimai. Apibendrinant skurdo ir moterų įsidarbinimo rodiklius, galima teigti, kad situacija yra geresnė Irake, kuriame žemesnis skurdo lygis ir palankesnė įstatyminė bazė lemia geresnes moterų galimybes įsitraukti į darbo rinką. Tuo tarpu Afganistane moterų įsidarbinimo lygis auga, tačiau išliekantis aukštas skurdo rodiklis yra viena pagrindinių kliūčių trukdančių įsiliesti moterims į darbo rinką, taip apribojant jas privačioje erdvėje.

2.3. Moterų išsilavinimas ir raštingumas

Išsilavinimas yra vienas svarbiausių aspektų siekiant įgalinti moteris. Kartu tai sfera, kurioje diskriminacija yra itin pastebima moterų atžvilgiu, nes varžomas mobilumas, skurdas, kultūrinės normos apriboja prieigą prie išsilavinimo. Siekiant sukurti visapusišką taiką svarbu suteikti tinkamą prieigą prie išsilavinimo, nes tai yra vienas iš būdų pakeisti nusistovėjusias kultūrinės normas.

Išsilavinusi moteris veikiausiai bus linkusi vėliau ištekėti ir turėti mažiau vaikų. Taip pat gebės našiau dirbti ir geriau prisitaikyti darbo rinkoje. Įgijusi įgūdžių, informacijos,

pasitikėjimo, moteris gali tapti geresne motina, darbuotoja ir piliete³⁶. Taigi, kuo žemesnis ir sunkiau prieinamas yra išsilavinimas, tuo labiau apribojama galimybė kurti visapusišką taiką moterų atžvilgiu.

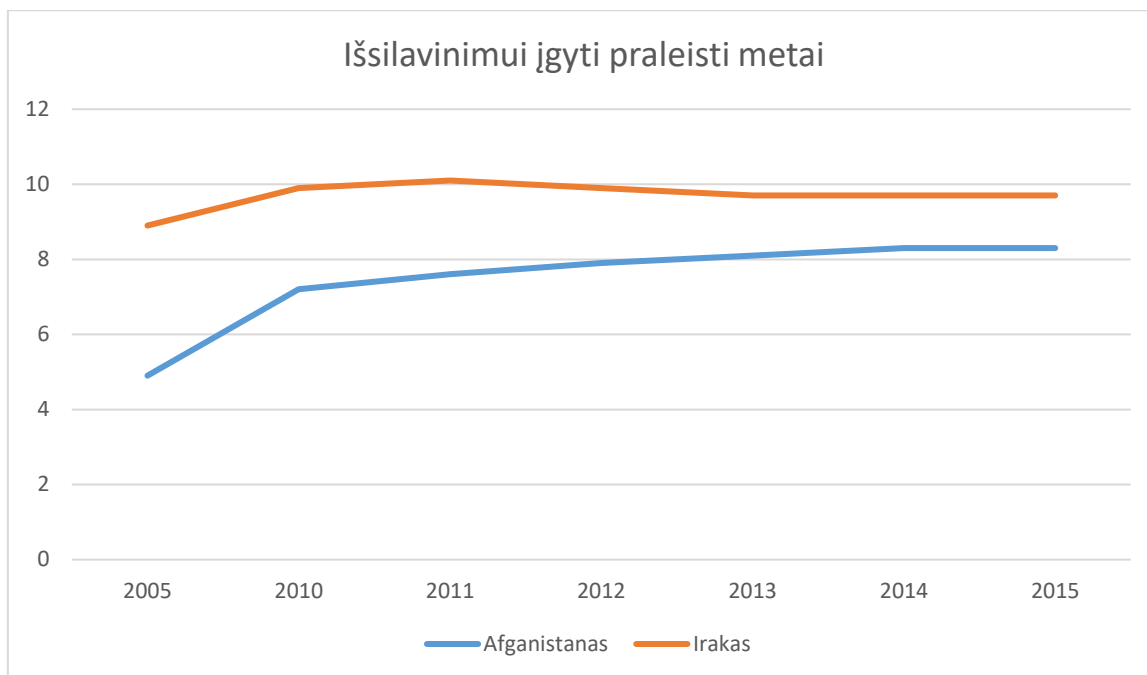

3 grafikas. Sudarytas autorės pagal UN Development Programme duomenis.

Pažvelgus į 3 grafiką galima pastebėti, kad Irake moterų išsilavinimo rodiklis yra ženkliai aukštesnis negu Afganistane. Nors 2005 m. situacija Irake buvo prastesnė nei Afganistane, tačiau iki 2010 m. šis rodiklis smarkiai kilo ir toliau pastebima gerėjanti tendencija moterų išsilavinimo atžvilgiu. Tai būtų galima sieti su valstybės valdymo pertvarkomis bei 2005 m. priimtos naujos konstitucijos, kuri bus aptariame vėlesniame poskyryje. Tuo tarpu Afganistane nuo 2005 m. iki 2015 m. situacija pakito neženkliai, taigi po-konfliktiniame laikotarpyje neįvyko reikšmingų pokyčių įgalinančių moteris įgyti išsilavinimą.

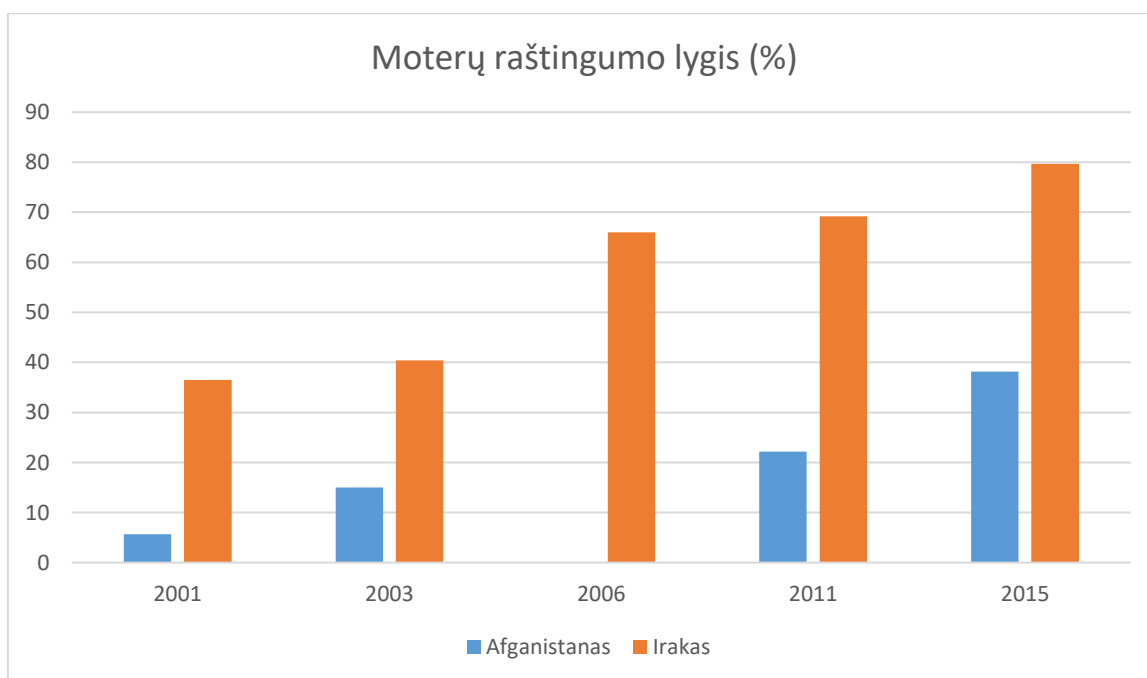
Prastą moterų išsilavinimą Afganistane būtų galima sieti su dideliu skurdo lygiu ir kultūrinėmis nuostatomis priskiriančias moterims motinos, vaikų augintojos vaidmenis, kas reiškia, kad visuomenė ir pačios moterys nemano, kad išsilavinimas yra būtinas. Tačiau tai daro įtaką jau aptartiems moterų įsitraukimo į darbo rinką rodikliams, nes gebėjimų bei žinių neturinti moteris negeba, o dažnai ir nenori įsitraukti į darbo rinką.

³⁶ Unicef, „Girls’ education: A lifeline to development.“ New York: Unicef. <<https://www.unicef.org/sowc96/ngirls.htm>> [Žiūrėta 2018.05.02].

4 grafikas. Sudarytas autorės pagal UN Development Programme duomenis.

Žvelgiant į 4 grafiką taip pat galima pastebėti, kad Irake vidutiniškai yra praleidžia daugiau metų siekiant įgyti išsilavinimą. „Unicef“ atliktas daugiašalis tyrimas parodė, kad papildomi metai skiriami mergaitės išsilavinimui sumažina gimstamumo rodiklį 5-10%³⁷. Taip pat galima teigti, kad ilgiau užtrunkantis išsilavinimo įgijimas yra kokybiškesnis, nes skiriama daugiau metų nuosekliai mokymuisi ir įgyjama daugiau įgūdžių bei žinių padedančių įsitraukti į darbo rinką, visuomeninius, o taip pat ir po-konfliktinius procesus.

5 grafikas. Sudarytas autorės pagal UN Development Programme duomenis.

³⁷ Unicef, *Girls' education: A lifeline to development*.

Geresnę prieigą prie išsilavinimo taip pat rodo moterų raštingumo lygis. Raštingumas įgalina moteris ypač kaimo vietovėse gauti ir dalintis informacija. Mažas raštingumo lygis yra laikoma struktūrinio smurto įrankiu, apribojančiu moterų sąveiką su išoriniu pasauliu, limituoja prieigą prie aktualios informacijos moterų teisių, sveikatos priežiūros atžvilgiu. Nors duomenys šioje srityje yra riboti Afganistano atžvilgiu, tačiau matoma tendencija, kad po-konfliktinio laikotarpio metu moterų raštingumo lygis augo tiek Afganistane, tiek Irake, tačiau aiškiai matomas raštingumo lygio skirtumas. Irake moterų raštingumas yra ženkliai didesnis negu Afganistane ir toliau sparčiai kyla.

Apibendrinant moterų išsilavinimo ir raštingumo lygį Afganistane ir Irake, galima teigti, kad situacija yra ženkliai geresnė Irake. Moterys ne tik yra žymiai raštingesnės, tačiau moterų turinčių vidurinę išsilavinimą yra kone 25% daugiau. Taip pat Irake skiriama daugiau laiko išsilavinimui įgyti, kas leidžia manyti jog išsilavinimo kokybė yra geresnė. Šiuo atveju vienareikšmiškai galima teigti, kad geresnę išsilavinimą moterys įgyja Irake, o tai lemia geresnes galimybes įsidarbinti, įsitraukti į visuomeninę veiklą ir kritiškai vertinti visuomenėje vykstančius procesus.

2.4. Moterų organizacijos

Šiame poskyryje yra orientuojamasi į kliuvinius, su kuriais susiduria moterų organizacijos veikiančios Afganistane bei Irake. Išanalizavus moterų organizacijų veiklą bei pagrindines kliūtis, įvertinamas jų indėlis kuriant visapusišką taiką moterų atžvilgiu apsiribėjusiu laikotarpyje.

2.4.1. Afganistano moterų organizacijos

Kaip atsakas į daugiamečių smurtą prieš moteris, jų teises ir varžančias lyčių normas, Afganistane pradėjo formuotis įvairios moterų organizacijos. Kai kurios iš jų susiformavo Afganistano moterų iniciatyva, kitos buvo remiamos ir skatinamos tarptautinių veikėjų. Moterų organizacijų veikla bus aptariama per konkrečius pavyzdžius.

„Afganistano moterų išteklių centras“ (eng. *Afghan Women's Resource Center*) susikūrė 1989 m. ir dirbo su moterimis pabėgėlėmis iš Afganistano. Nuo 2002 m. centras savo veiklą pradėjo Afganistane. Pagrindinis organizacijos tikslas yra įgalinti moteris ir padėti joms kurti gerbūvį. Ši organizacija veikia per bendruomeninius moterų centrus kuriuose siekiama gerinti

moterų raštingumą, švietimą sveikatos apsaugos klausimai ir užsiimant moterų teisių lobizmu³⁸. Pastaruoju metu centras praneša apie nerimą keliančią tendenciją – vis daugiau moterų pasitraukia iš organizacijos veiklos, nes jaučia spaudimą iš šeimos narių, kurie ragina sustabdyti veiklą dėl didėjančios nesaugumo lygio šalyje. Organizacijos nariai pastebėjo, kad kiekvieną kartą nutikus incidentui, sukėlusį nesaugumą visuomenėje, moterys atsitraukia nuo veiklos, net jei ji nėra susijusi su incidentu. Svarbu pabrėžti, kad dauguma centro veiklų yra vykdoma itin nesaugioje aplinkoje ir juntamas stiprus kultūrinis pasipriešinimas iš visuomenės grupių nepripažįstančių lyčių lygybės ir moterų teisių³⁹.

Moterų organizacijos dažnai patiria didelį spaudimą iš visuomenės dėl savo vykdomos veiklos. Moterų aktyvistų šeimos nariai dažnai nepitaria išitraukimui į organizacijų veiklą dėl galimai kylančio pavojaus. Šis pavojus dažnai yra realus. Moterų organizacijos dažnai susilaukia grasinimų iš Talibano, kuris atgauna galią tam tikruose regionuose ir kitų ginkluotų opozicinių grupių. Pavyzdžiui, įvairios organizacijos, dažnai su donorų pagalba įkuria prieglobsčius moterims, kurios patiria smurtą artimoje aplinkoje, tačiau dalis visuomenės nepitaria tokių prieglobsčių veiklai, nes jų buvimo vieta yra įslaptinta ir egzistuoja nuomonė jog tai yra tarptautinių veikėjų valdomi viešnamiai⁴⁰. Galima teigti, kad tokios griežtos nuostatos moterų atžvilgiu yra nulemtos susiformavusių kultūrinių normų ribojančių moterų teises bei menkinančias jų poziciją visuomenėje. Tokias, moteris varžančias kultūrines normas būtų galima priskirti kultūrinio smurto aspektui.

Kultūrinis smurtas menkina moterų poziciją visuomenėje ir dažnai kliudo moterų organizacijų veiklai. Tai galima iliustruoti per „Medica Afghanistan“ veiklą, kuri yra nevyriausybinė, ne pelno siekianti organizacija įsikūrusi Kabule 2002 m. bei susikoncentravusi į kovą su smurtu prieš moteris, veikia per teisinį reprezentavimą, tarpininkavimą, psichologinį konsultavimą, gebėjimų stiprinimą ir moterų teisių gynimą politinių ir visuomeninių lygmeniu⁴¹. Ši organizacija įgyvendino projektą, kurio metu buvo vykdomos dirbtuvės skirtos *mullah* (dvasiniams bendruomenių islamo lyderiams) siekiant supažindinti juos su smurto panaikinimo prieš moteris įstatymu (eng. *Law of elimination of violence against women*) bei aptarti temas, kaip vaikų santuokos, moterų situacija visuomenėje. Organizacijos nariai šią iniciatyvą apibūdino, kaip itin sudėtingą užduotį, nes susidūrė su patriarchaliniu *mullah* požiūriu į moteris. Buvo susilaukta tokių komentarų, kaip: „moterys yra nepajėgios ir nenusipelno mokytį vyrų“, „žiūrint į jus [moteris]

³⁸ Partawmina Hashemee, „About us.“ Kabul: Afghan Women’s Resource Center. <<http://theawrc.net/about-us/>> [Žiūrėta 2018.04.24].

³⁹ Moosa, 462.

⁴⁰ Ten pat, 463.

⁴¹ Medica Afghanistan, „Vision, Mission and Values.“ Kabul: Medica Afghanistan.

<<http://www.medicafghanistan.org/medica/index.php/en/vision-mission-and-values/>> [Žiūrėta 2018.04.24].

vedančias mokymus mums, tai tas pats, kaip kviesti mus pasimylėti⁴². *Mullah* yra įtakingi bendruomenių dvasiniai lyderiai, tačiau jų pažiūros į moterų teises yra konservatoriškos bei nulemtos tradicinio požiūrio į lytis. Neaišku kiek mokymai skirti šiems dvasininkams turi naudos ir kaip tai pakeičia jų skleidžiamą žinią apie moterų teises vietinėse bendruomenėse.

Su šia kliūtimi susidūrė ir „Afganistano moterų įgūdžių tobulinimo centras“ (eng. *Afghan Women's Development Centre*), kuris buvo įkurtas 1999 m. siekiant skatinti pokonfliktinius reabilitacinius ir vystymosi projektus. Šis centras organizuodamas konferenciją Kabule pakvietė apie 200 religinių lyderių iš įvairių šalies vietų. Konferencija orientavosi į moterų teisių suderinamumą su islamo religija (*sharia* teise), tačiau manoma, kad nebuvo pasiekta norimų rezultatų. Organizacijos nariams susidarė nuomonė, kad dvasiniai lyderiai į konferenciją atvyko veikiau pavalgyti gero maisto bei pasimėgauti pilnai apmokama kelione į šalies sostinę, o konferencijos metu demonstravo abejingumą bei nenorą gilintis į aptariamas problemas⁴³.

Taigi, apžvelgus pastaruosius pavyzdžius galima teigti, kad dvasiniai lyderiai, turintys ypač didelę įtaką kaimo bendruomenėse, kuriose veikia kaip mokytojai, gydytojai ir lyderiai, nėra linkę pripažinti lyčių lygybės, nepaisant to, kad yra susipažinę su Korane aprašytais moterų teisėmis ir laisvėmis. Taip pat verta paminėti, kad šie dvasiniai lyderiai demonstruoja patriarchalinį požiūrį į moteris bei jų padėtį visuomenėje. Nors negalima teigti, kad visi *mullah* skeptiškai žiūri į moterų teises, tačiau moterų organizacijų pavyzdžiai rodo, kad tokia nuomonė yra susidariusi tarp daugelio dvasinių lyderių.

Apibendrinant galima teigti, kad moterų organizacijos aktyviai veikia skatindamos moterų teises ir prisideda prie moterų gerbūvio kūrimo per raštingumo, sveikatos apsaugos lygio gerinimą, moterų centrų veiklą ir moterų prieglobsčių kūrimą, tačiau susiduriama su įvairiomis kliūtimis. Pagrindinė kliūtis būtų saugumo situacijos blogėjimas šalyje, o ypač regionuose, kuriuose vis stipriau įsitvirtina Talibanas. Moterys aktyvistės dažnai bijodamos dėl savo saugumo nutraukia veiklą. Taip pat artimi šeimos nariai priešinasi moterų įsitraukimui į organizacijų veiklas bijodami grasinimų ir smurtinių pasekmių. Kita problema yra konservatyvus ir patriarchalinis požiūris į moterų teises, kuris itin iliustratyviai pasireiškia dvasinių lyderių *mullah* tarpe. Šie dvasiniai lyderiai turėdami didelę įtaką vietinėse bendruomenėse galėtų prisidėti prie švietimo apie moterų teises, tačiau veikiama priešingai ir propaguojamas moteris diskriminuojantis požiūris suformuotas kultūrinių normų. Įvairūs mokymai, konferencijos ir dedamos moterų organizacijų pastangos nepasiteisina.

⁴² Bele Grau, „Supporting women's movements in Afghanistan: challenges of activism in a fragile context.“ *Gender & Development*, 24(3), 2016, 419. < <https://doi.org/10.1080/13552074.2016.1233736> > [Žiūrėta 2018.04.22].

⁴³ Grau, 419.

2.4.2. Irako moterų organizacijos

Po JAV invazijos į Iraką 2003-2004 m. šalis išgyveno sunkų periodą. Visuomenėje įsivyravo chaosas, tačiau moterų grupės buvo pačios pirmos sugebėjusios mobilizuotis ir užtikrinti būtiniausias žmonių poreikius. Amena R. su kitomis savo socialinio rato moterimis nusprendė padėti vietinėje ligoninėje esantiems 50 pacientų. Po invazijos daugelis gydytojų ir slaugų pabėgo palikdami pacientus be priežiūros, tuo tarpu vietinės moterys susiorganizavo ir prižiūrėjo paliktus pacientus⁴⁴. Tai parodo, kad moterys jaučia visuomenės poreikius krizės laikotarpiu bei geba imtis veiksmų ir prisidėti prie problemos sprendimo būdų, tačiau moterų neįtraukimas į po-konfliktinius procesus sukuria įvairių kliūčių siekiant sukurti visapusišką taiką moterų atžvilgiu.

Aktyvistės susiduria su įvairiais sunkumais siekdamos užtikrinti vietinių bendruomenių poreikius, skatinti lyčių lygybę ir propaguoti moterų teises Irake. Tai parodo Al-Ali knygoje aprašyti interviu. Viename iš jų pašnekovė dr. Hana išreiškė, kad dalyvavimas moterų organizacijų veikloje gali būti pavojingas, nes aktyvistėms iškyla rizika būti užpultomis ir kartais nužudytomis konservatoriškų pažiūrų šalininkams prieštaraujantiems moterų teisėms ir laisvėms⁴⁵. Moterims prisidedančioms prie organizacijų veiklos yra grasinama ir neretai kyla pavojus gyvybei. Tai lemia šeimos narių išreiškiamą nenorą moterų dalyvavimo organizacijų veikloje atžvilgiu. Dažnai tai baigiasi judėjimo laisvės apribojimu, moterų veikimą izoliuojant privačioje namų aplinkoje.

Kalbant apie moterų organizacijas Irake, pastebima kritika nukreipta prieš organizacijas remiamas užsienio donorų. Teigiama, kad užsienio donoriai proteguoja ir finansuoja tas organizacijas, kurių darbotvarkė atitinka jų interesus. Pastebima, kad tarptautiniai rėmėjai orientuojasi į elito atstovių vadovaujamas nevyriausybinės organizacijas taip neleidžiant pasireikšti pilietiniams judėjimams. Kaip alternatyva nevyriausybinėms organizacijoms Irake yra laikomi moterų judėjimai, kurie yra demokratiškesni, labiau politiškai orientuoti ir galintys kritiškai analizuoti išorinių aktorių kišimąsi į regioną. Taip pat šie judėjimai pasižymi geresnėmis žiniomis apie vietinių bendruomenių poreikius ir galėtų padaryti teigiamą įtaką visapusiškos taikos kūrime moterų atžvilgiu⁴⁶. Viena iš tokių organizacijų yra „WWI“ (eng. *Women's Will Iraq*), kurios tikslas

⁴⁴ Nadjė Al-Ali, Nicola Pratt, Cynthia Enloe, *What Kind of Liberation? : Women and the Occupation of Iraq*. London: University of California Press, 2009, 102.

<<http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzU0NzM1NV9fQU41?sid=ad3839e7-77c0-4b14-858f-40e271f2f2c7@sessionmgr104&vid=0&format=EK&lpid=ch04&rid=0>> [Žiūrėta 2018.04.24].

⁴⁵ Al-Ali, Pratt, Enloe, 104.

⁴⁶ Anna Piela, „Women and War in the Middle East: Transnational Perspectives.“ *Women: A Cultural Review*, 23(1), 2012, 107.

<<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09574042.2012.644683#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUu>

yra atkreipti dėmesį į ribotą moterų prieigą prie pagrindinių resursų bei moterų patirtą žalą, neteisybę nuo okupacijos pajėgų bei jų partnerių. Tokio pobūdžio organizacijos nors ir ginančios moterų teises yra praktiškai neišklausomos dėl jų kritinio požiūrio į JAV ir sąjungininkių invaziją⁴⁷. Galima teigti, kad nors kalbama apie moterų grupių įtraukimą į taikos kūrimo procesus, tačiau organizacijos, kurios nesutinka savo veiklos vykdyti pagal donorių nustatytą darbotvarkę arba organizacijos, kurios pasisako prieš JAV ir sąjungininkių invaziją į Iraką, lieka neišgirstos ir neįtraukiamos į po-konfliktinius procesus. Siekiant sukurti visapusišką taiką moterų atžvilgiu, turėtų būti išklausomos visos moterų pozicijos bei jų turimos žinios panaudojamos sprendžiant konflikto sukeltus padarinius.

Nepaisant kai kurių organizacijų apribojamos veiklos, didžioji dalis bendradarbiauja su tarptautiniais donoriais, taigi negalima teigti, kad neatsižvelgiama į moterų lūkesčius ir į jų poziciją kuriant įstatymų projektus ar kitas iniciatyvas, tačiau ir šioje sferoje susiduriama su įvairiomis kliūtimis bei diskriminacija. Pavyzdžiui, formuojant Irako nacionalinį veiksmų planą (eng. *Iraq National Action Plan*) kelios moterų organizacijos atliko svarbų vaidmenį formuojant šį dokumentą, kas užtruko daugiau nei 2 m. Buvo suformuoti 6 kertiniai aspektai grindžiantys Irako veiksmų planą: 1) moterų dalyvavimas, 2) apsauga ir prevencija, 3) skatinimas, 4) socialinis ir ekonominis įgalinimas, 5) teisės aktai ir įstatymai, 6) išteklių mobilizavimas, stebėjimas ir vertinimas. Irako valdžia priėmė šį planą, tačiau vėliau pora kertinių plano aspektų (socialinis ir ekonominis įgalinimas bei teisės aktai ir įstatymai) buvo panaikinti be prisidėjusių moterų organizacijų žinios⁴⁸. Taip pat įgyvendinimo biudžetas buvo nepatvirtintas ir išimtas iš plano⁴⁹. Tai parodo, kad moterų organizacijoms sudaromos kliūtys siekiant įsitraukti politinius į po-konfliktinius procesus, o negebėjimas komunikuoti atspinti diskriminacijos moterų atžvilgiu egzistavimą aukščiausiam valstybiniame lygmenyje. Šis pavyzdys taip pat parodo, kad beatodairiškai pakeistas Irako veiksmų planas negali būti tinkamai implementuotas ir taip sumenkinamas jo efektyvumas.

Keletas kitų moterų įsitraukimui į organizacijas trukdančių veiksnių buvo įvardinta „Sanad for Peacebuilding“, vietinės taikos kūrimo organizacijos Irake, surengtame susitikime su moterimis. Išskirtos tokios kliūtis, kaip moterų įgūdžių gerinimo iniciatyvų stoka, šeimos ir visuomenės spaudimas, tradicinės lyčių rolės, švietimo programų apie pilietines ir žmogaus teises

[Y29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8wOTU3NDA0Mi4yMDEyLjY0NDY4Mz9uZWVhQWVjZXRzPXRydWVAQEAW](#)> [Žiūrėta 2018.04.24].

⁴⁷ Nadeen El-Kassem, „The pitfalls of a ‘democracy promotion’ project for women of Iraq.“ *International Journal of Lifelong Education*, 27(2), 2008, 145. <<https://doi.org/10.1080/02601370801936317>> [Žiūrėta 2018.04.24].

⁴⁸ Dylan O’Driscoll, „Women’s participation in peacebuilding and reconciliation in Iraq.“ Brighton: K4D Helpdesk Report, 2017, 6. <<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/239-Womens-Participation-in-Peacebuilding-Iraq.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.25].

⁴⁹ Women Peacemakers Program, „Challenges for Women’s Participation in Peacebuilding Process in Iraq.“ Amsterdam: Women Peacemakers Program, 2015. <<http://www.womenpeacemakersprogram.org/news/challenges-facing-womens-participation-in-peacebuilding-processes-in-iraq/>> [Žiūrėta 2018.04.25].

trūkumas⁵⁰. Apžvelgus kliūtis, su kuriomis susiduria moterų organizacijos galima teigti, kad moterims trukdoma laisvai išreikšti savo poziciją ir įgalinamos veikti tik tos organizacijos, kurių darbotvarkė yra palanki tarptautiniams donorams bei Irako valdžios organams. Net veikti įgalintos organizacijos susilaukia diskriminacijos, kai beatodairiškai yra koreguojamos teikiamos iniciatyvos, kaip Irako veiksmų planas ir tai lemia neefektyvų jų funkcionavimą. Pastarąsias kliūtis būtų galima priskirti struktūrinio smurto sferai, tačiau moterų organizacijų veiklai įtakos turi ir kultūrinis smurtas. Moterų aktyvisčių sulaukiami grasinimai, šeimos narių skeptiškas požiūris į dalyvavimą organizacijų veikloje yra nulemiami kultūrinių normų, kurios apriboja moterų veiklą privačioje erdvėje.

2.4.3. Moterų organizacijų veiklos palyginimas Afganistane ir Irake

Apžvelgus moterų organizacijų situaciją Irake ir Afganistane galima teigti, kad ji yra ganėtinai panaši ir susiduriama praktiškai su tokiomis pat problemomis:

- Blogėjant saugumo situacijai moterys atsitraukia nuo organizacijų vykdomos veiklos. Radikalios grupuotės nepritariančios moterų teisėms kelia tiesioginę grėsmę.
- Kultūrinės normos bei blogėjanti situacija lemia moterų šeimų ir artimųjų nepritarimą dalyvavimui moterų organizacijų veikloje;
- Pastebimas diskriminacinis požiūris į moterų aktyvisčių veiklą dvasininkų tarpe bei valstybiniame lygmenyje;
- Moterų organizacijos veikiančios pagal darbotvarkę nesutampančią su tarptautinių veikėjų darbotvarkę nėra tolygiai įtraukiamos ir taip apribojamas jų veikimo laukas.

Taigi, negalima išskirti geresnio ar blogesnio moterų organizacijų veikimo atvejo, tačiau svarbu pabrėžti jog moterų veikimas per šias organizacijas yra tolygiai svarbus veikimo valstybiniu lygmeniu atžvilgiu, nes per šias organizacijas galima geriausiai pasiekti ir išklaudyti ypač kaimo vietovėse esančių bendruomenių poreikius bei prisidėti prie kultūrinių normų pokyčio moterų teisių atžvilgiu.

2.5. Moterų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose

2.5.1. Afganistano įstatymų leidžiamoji valdžia

Žemesnieji parlamento rūmai (*Wolesi Jirga*) yra pagrindinis įstatymų leidžiamasis mechanizmas. Iš pradžių moterims buvo skirta 25% kvotą, kuri vėliau sumažinta iki 20% . Šie

⁵⁰ O'Driscoll, 8.

pasiekimai yra pagirtini, tačiau faktas, kad vietų skaičius parlamente buvo sumažintas skatina klausti ar visa tai nebuvo daroma siekiant įtikti tarptautiniams donorams? Juk dauguma projektų yra finansuojami, kai paramos prašanti vyriausybė pasižada vykdyti donorų reikalavimus. Išlieka tikimybė, kad moterų įtraukimo buvo siekiama tik norint gauti tarptautinių organizacijų finansavimą. Nors kvota moterims buvo sumažinta, bet 2010 m. rinkimuose moterų buvo išrinkta (69) daugiau negu rezervuota vietų (68). Kartu buvo suteikta teisė balsuoti rinkimuose ir įkurta moterų reikalų ministerija (eng. *Ministry of Women 's Affairs*)⁵¹.

Aukštesnieji parlamento rūmai (*Meshrano Jirga*) nacionalinėje asamblėjoje veikia labiau, kaip patariamojo pobūdžio mechanizmas, tačiau visi įstatymai ar jų pataisos, išleisti žemesniųjų parlamento rūmų turi būti patvirtinti ir *Meshrano Jirga*. Šiame darinyje yra 102 vietos, iš kurių 17 yra rezervuotos moterims, tačiau 2009 m. moterys turėjo tik 11 vietų, kas yra 21,6% aukštesniųjų parlamento rūmų⁵².

Sudaryta iš 28% moterų Afganistano įstatymų leidžiamoji valdžia yra laikoma viena „moteriškesnių“ Azijos regione, tačiau didelis skaičius vietų rezervuotų moterims dar nereiškia pilnavertiško moterų įtraukimo (eng. *add women and make them count*) principo. Moterų veikimas yra apribojamas subnacionaliniame lygmenyje ir užkertamas kelias efektyviai komunikuoti, organizuoti ir valdyti problemas išskylančias vietiniu lygmeniu ir taip neatsižvelgiama į moterų poreikius.

Moterys esančios valdžioje taip pat patiria daug saugumo iššūkių. Pavyzdžiui, 2013 m. Talibanas įvykdė eilę atakų nukreiptų prieš moteris esančias valdžioje⁵³. Šiuo atžvilgiu galima teigti, kad moterys esančios valdžioje susiduria su panašiais iššūkiiais, kaip moterys veikiančios moterų organizacijose. Pasikartoja saugumo situacijos motyvas, kuris galimai atgraso daugelį moterų nuo dalyvavimo politinėje veikloje.

2.5.2. Irako įstatymų leidžiamoji valdžia

Tuo tarpu Irako valdančioji taryba (eng. *Iraqi Governing Council*) turėjo tik 3 nares moteris iš 25⁵⁴. 2003-2004 m. moterų aktyvisčių grupės reikalavo, kad būtų nustatyta 40% kvota moterų atstovavimui, tačiau šis pasiūlymas buvo atmestas. Galiausiai moterims pavyko išsikovoti 25% kvotą įstatymų leidžiamajame lygmenyje. Nors moterims pavyko gauti naudos kvotų atžvilgiu,

⁵¹ David Cortright, Kristen Wall, „Afghan Women Speak: Enhancing Security and Human Rights in Afghanistan.“ Notre Dame, 2012, 8. < https://kroc.nd.edu/assets/240260/afghan_women_speak_updated.pdf > [Žiūrėta 2018.04.25].

⁵² Canadian Women for Women in Afghanistan, „Women in Afghanistan’s Government.“ Calgary, 2014, 2. <<https://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/cw4wafghan-womeningovt.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.25].

⁵³ Canadian Women for Women in Afghanistan, *Women in Afghanistan’s Government*, 2.

⁵⁴ Al-Ali, Pratt, Enloe, 88-90.

tačiau žvelgiant į rinkimus, kurie vyko atviro sąrašo principu (regionų tarybų rinkimai, parlamento rinkimai) t.y. tiesioginiu balsavimu, tik keletas kandidačių moterų buvo išrinkta⁵⁵. Tai, kad visuomenė nerenka moterų kaip savo atstovų leidžia manyti, kad ir kvotų principu atstovaujančiomis moterimis yra nepasitikima ne tik visuomenėje, bet ir parlamente. Esant nepasitikėjimu išlieka didelė tikimybė, kad į moterų kuriamas iniciatyvas gali būti neatsižvelgiama.

Nepaisant to, kad pavyko užsitikrinti 25% kvotą, tačiau moterims aktualių problemų reprezentavimas nebuvo pakankamas. 2005 m. rinkimuose moterys buvo nepakankamai reprezentuojamos, nors ir užėmė 33% vietų parlamente. Žiūrint į kitas pozicijas, moterys užėmė tik 6 iš 36 vietų pereinamojoje vyriausybėje ir 9 iš 55 vietų konstitucijos kūrimo komitete. Po 2006 m. moterų dalyvavimas buvo apribotas ties įstatymų leidžiamąja ir regionų tarybos veiklomis ir tik tiek, kiek reikalavo kvota. Taip pat 2006 m. buvo pristatyta nacionalinė sutaikymo komisija (eng. *National reconciliation commission*), kurios tikslas buvo skatinti toleranciją, ne smurtą ir įstatymų laikymąsi, tačiau moterys buvo nušalintos ir negalėjo dalyvauti šios komisijos veikloje. Mainais į tai joms buvo paskirtas Moterų kabinetas prie nacionalinės komisijos (eng. *Office for Women in the National Commission*). Šio kabineto reikšmė buvo menkai pastebima, nebuvo vykdoma jokia konkreti programa⁵⁶. Tokie Irako vyriausybės veiksmai tik dar labiau sustiprino lyčių rolių pasiskirstymą ir jau egzistuojančius stereotipus moterų atžvilgiu. Įtraukimas į po-konfliktinį procesą buvo labiau instrumentinis nei pilnavertiškas.

Elitistinė valdžia taip pat lėmė, kad kvotos kartais būna išnaudojamas partijų, kurios užpildydavo moterims skirtas vietas sau palaikiais žmonėmis. Galima teigti, kad transformacinio laikotarpio pradžia nebuvo itin entuziastinga moterų įtraukimo atžvilgiu, o moterys, kurios buvo įtrauktos dažniausiai turėdavo ryšių su įvairiomis politinėmis partijomis ar visuomenės elitu bei priklausė religiškai konservatyvių atstovų grupėms, kurios laikėsi moterų teisių atžvilgiu nenaudingos pozicijos⁵⁷. Net įtvirtinus parlamentines kvotas nepriklausomos ir liberalesnių pažiūrų atstovės buvo smarkiai atskirtos nuo politinių procesų ir iniciatyvų vykdymo. Tai parodo, kad moterys vis dar yra marginalizuojamos politinėje sferoje, o jų dalyvavimas apribojamas. Kitaip tariant, šiuo atveju kvotų sistema vadovaujasi instrumentiniu moterų įtraukimo (eng. *add women and stir*) principu, tačiau nepadedą įgalinti moterų po-konfliktiniuose procesuose, o tai, kad

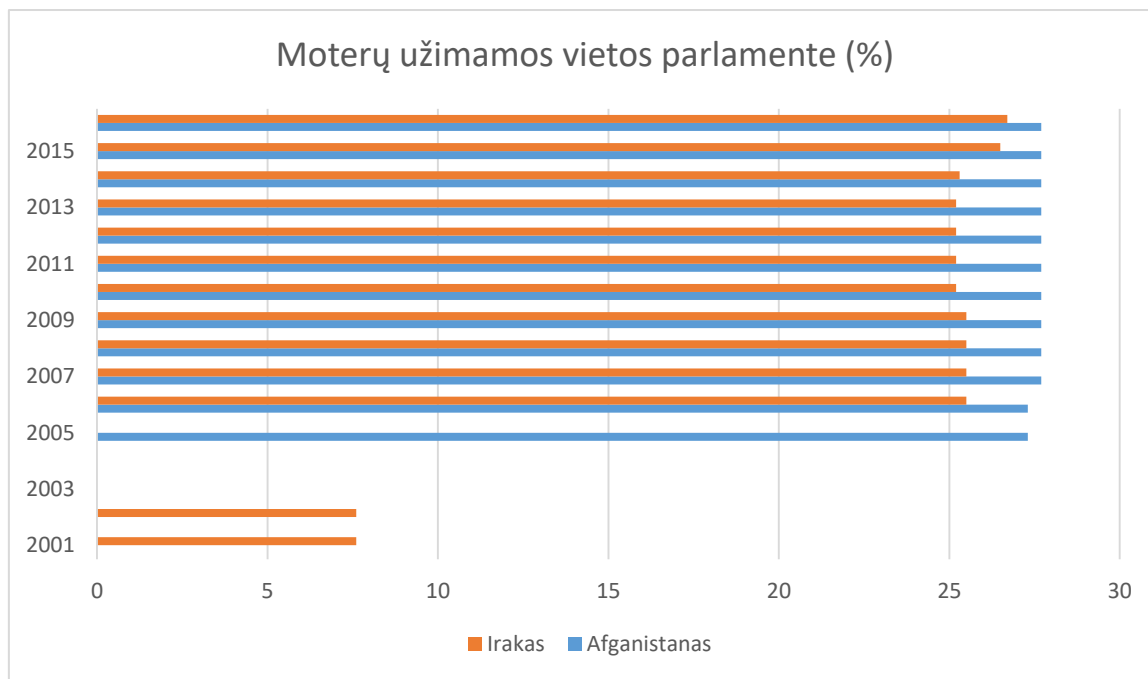
⁵⁵ Adrea Fischer-Tahir, „Competition, cooperation and resistance: women in the political field in Iraq.“ *International Affairs*, 86(6), 2010, 1388. < <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-2346.2010.00949.x> > [Žiūrėta 2018.04.09].

⁵⁶ Yasmin M. Khodary, „Women and Peace-Building in Iraq.“ *Peace Review*, 28(4), 2016, 503. <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10402659.2016.1237151#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8xMDQwMjY1OS4yMDE2LjEyMzcwNTE/bmVIZEFjY2Vzc210cnVlQEBAMA>> [Žiūrėta 2018.04.09].

⁵⁷ UN Human Rights Office of the High Commissioner, 62.

visuomenė nepasitiki kandidatėmis yra kultūrinio smurto pavyzdys, kurį nulėmė nusistovėjęs požiūris į lyčių roles ir manymas, kad moters vieta yra privačioje erdvėje.

2.5.3. Afganistano ir Irako moterų dalyvavimo politiniuose procesuose palyginimas

6 grafikas. Sudarytas autorės pagal World Bank duomenis.

Apžvelgus moterų politinio dalyvavimo situaciją Afganistane ir Irake, galima teigti, kad moterų dalyvavimas politiniame lygmenyje buvo įtvirtintas per kvotų sistemą, priėmus naujas konstitucijas Afganistane – 2004 m., o Irake 2005 m. Apskritai, žvelgianti į moterų skaičių parlamente galima teigti, kad Afganistane situacija yra geresnė. Moterų procentas parlamente visus metus išliko didesnis nei Irake, taip pat verta paminėti, kad parlamentinė kvota Afganistane yra mažesnė, tačiau moterys užima daugiau vietų nei nustatyta kvotoje. Nepaisant kvotų užtikrinančių moterų reprezentavimą parlamente, manoma, kad moterų dalyvavimas tiek Irake tiek Afganistane nėra įtraukiantis (eng. *Add women and make them count*), o labiau instrumentinis (eng. *Add women and stir*). Taip yra todėl, kad dideli korupcijos mastais abiejose šalyse lemia, kad svarbių pozicijų įgyjimas įmanomas tik turint įtakingų pažinčių⁵⁸. Nors ir per giminystės ryšius svarbias politines pozicijas užėmusios moterys sugeba dalinai atstovauti moterų interesus, tačiau toks įtraukimas nėra pilnavertiškas.

⁵⁸Rina Amiri, Swanee Hunt, Jennifer Sova, „Transition Within Tradition: Women’s Participation in Restoring Afghanistan.“ *Sex Roles*, 51(5/6), 2004, 289. <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1023%2FB%3ASERS.0000046612.13353.0f.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.26].
Abigail Hauslohner, „How Iraq Fills the Quota for Female Politicians.“ Baghdad: Time, 2009. <<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1870765,00.html>> [Žiūrėta 2018.04.26].

2.5.4. Teisinė bazė ginanti moterų teises

Kalbant apie visapusiškos taikos kūrimą moterų atžvilgiu, bene svarbiausias dokumentas yra JT ST rezoliucija 1325, kuri buvo išliesta 2000 m. Rezoliucija 1325 yra pagrindinė politinės darbotvarkės sanakaupa, kuri įtvirtina lyties perspektyvą taikos derybų procesuose, planuojant pabėgėlių stovyklas, taikos palaikymo operacijose ir rekonstruojant konfliktų paveiktas visuomenes⁵⁹. Šia rezoliucija buvo pradėtas skatinti ir užtikrinamas moterų dalyvavimas bei tolygus reprezentavimas saugumo institucijose, sprendimų priėmimo procesuose. Šios rezoliucijos tęsinys – 1820 išleistas 2008 m. pabrėžia moterų svarbą konfliktų prevencijos ir stabdymo procesuose bei ragina imtis priemonių apsaugant moteris bei mergaites nuo lytimi grindžiamo smurto (eng. *Gender based violence*). Pagrindinis šių rezoliucijų tikslas yra sukurti tolygų lyčių reprezentavimą ankstyvose konflikto prevencijos, po-konfliktinio vystymosi, taikos kūrimo ir saugumo užtikrinimo procesuose⁶⁰. Šios iniciatyvos buvo papildytos vėlesnėmis rezoliucijomis (1888, 1889, 1960, 2106, 2122), kurios kartu sudaro moterų įtraukimo, taikos kūrimo ir saugumo užtikrinimo darbotvarkę. Šios rezoliucijos bei visų diskriminacijos formų prieš moteris panaikinimo konvencija (eng. *Elimination of All Forms of Discrimination against Women*) sukuria stiprų įrankį siekiant lyčių lygybės ir moterų teisių⁶¹. Šios iniciatyvos yra universalios, tačiau lengvai pritaikomos skirtingame kultūriniame kontekste. Nors šios iniciatyvos yra iš tiesų revoliucinės, tačiau kyla klausimas ar jų pakanka siekiant transformuoti konfliktą ir sukurti visapusišką taiką moterų atžvilgiu tokiose šalyse, kaip Afganistanas ir Irakas?

2.5.5. Afganistano teisinė bazė ginanti moterų teises

Afganistane ypač po Talibano režimo valdžia išliko viena labiausiai korumpuotų pasaulyje („Transparency International“ duomenimis 177 vieta iš 180⁶²), kuri ignoruoja žmonių poreikius, yra elitistinė, susikoncentravusi urbanistinėse vietovėse ir kurios yra bijoma. Remiantis „Asia Foundation“ apklausų duomenimis visuomenės pasitikėjimas visais valstybės valdymo

⁵⁹ United Nations Security Council, „Resolution 1325.“ (S/RES/1325 (2000)). New York: United Nations, 2000. <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement> > [Žiūrėta 2018.04.25].

⁶⁰ United Nation Security Council, „Resolution 1820.“ (S/RES/1820(2008)). New York: Security Council Report, 2008. <<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/CAC%20S%20RES%201820.pdf>> [Žiūrėta 2018.05.02].

⁶¹ Peace Women, „Resolutions.“ New York: Peace Women. <<http://www.peacewomen.org/why-WPS/solutions/resolutions>> [Žiūrėta 2018.05.02].

⁶² Transparency International, „Corruption Perceptions Index 2017.“ Berlin, 2017. <<https://www.transparency.org/country/AFG>> [Žiūrėta 2018.04.08].

mechanizmais per pastaruosius metus krito⁶³. Tuo tarpu kaimo vietovėse vyrauja seni savivaldos metodai paremti islamo tradicijomis (*sharia* teise), šeimomis, kaimais, klanais bei gentimis, kurios formuoja žmonių tapatybę⁶⁴. Didžioji populiacijos dalis gyvena atskirtuose nuo miestų regionuose, taigi galima teigti, kad įvairūs įstatymai ar pataisos suteikiančios moterims daugiau teisių, geresnę prieigą prie resursų ar išsilavinimo, regionuose neveikia taip kaip miestuose, nes ten vyrauja visai kitos savivaldos taisyklės paremtos nusistovėjusiomis kultūrinėmis normomis.

Tarptautinė bendruomenė įsipareigojo remti taikos kūrimo ir po-konfliktinius procesus Afganistane. 2001 m. buvo pasirašytas Bonos susitarimas. Susitarime buvo nubrėžtos griežtos gairės reikalaujančios pereinamosios vyriausybės, naujos konstitucijos sukūrimo, prezidento, parlamento bei regionų tarybų rinkimų, kurie turėjo įvykti iki 2005 m. Susitarimas taip pat lėmė nacionalinės bendradarbiavimo programos (eng. *National Solidarity Program*) sukūrimą. Šios programos tikslas buvo įtraukti moteris į po-konfliktinių procesų dalyvavimą, užtikrinti jų išsilavinimo galimybes, saugumą bei lygybę Afganistano visuomenėje⁶⁵. Programa veikė per valstybės valdymo mechanizmų kūrimą, ekonominį progresą, kartu įtraukiant vietines bendruomenes. Minėtose bendruomenėse kūrėsi bendruomenės vystymosi tarybos (eng. *Community Development Councils*), kurių tikslas buvo vykdyti tarptautinių donorų finansuojamus nedidelius, bet vietos gyventojams svarbius projektus⁶⁶. Pavyzdžiui, kuriant mokyklas ar geresnę prieigą prie gyvybiškai svarbių resursų, kaip vanduo. Ypač skatinamas buvo moterų įsitraukimas į šiuos projektus, kuris leido moterims akcentuoti joms svarbias problemas bei keisti savo statusą visuomenėje.

Šalies oficiali retorika skatina lyčių lygybę. Pasak nacionalinio veiksmų plano Afganistano moterims (eng. *National Action Plan for the Women of Afghanistan*) tikslas yra „panaikinti diskriminaciją prieš moteris, vystyti žmogiškąjį kapitalą, skatinti lyderystę, kad būtų sudarytos visos sąlygos lygiam dalyvavimui visuose gyvenimo aspektuose“⁶⁷. Nors tokie pareiškimai ir veiksmai yra skatinami ir moterų padėtis visuomenėje po truputį gerėja, tačiau išlieka

⁶³ Nikhil Kumar, „Afghanistan’s Front Line.“ Kabul, 2017. < <http://time.com/4800800/afghanistan-is-the-front-line/> > [Žiūrėta 2017.12.13].

⁶⁴ Thomas J. Barfield, *Afghanistan. A Cultural and Political History*. Princeton: Princeton University Press, 2010, 293-294. < <http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzMxODQ5NI9fQU41?sid=62a97a8d-839a-4daa-9bed-5053ebf18939@sessionmgr101&vid=0&format=EB&rid=1> > [Žiūrėta 2017.12.13].

⁶⁵ United Nations, „Agreement on Provisional Agreements in Afghanistan Pending the Re-establishment of permanent Government Institutions.“ Bonn: United Nations, 2001. < <http://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm> > [Žiūrėta 2018.12.14].

⁶⁶ Ministry of Rural Rehabilitation and Development Islamic Republic of Afghanistan, „Rural Water, Sanitation, and Hygiene (WASH) Implementation Manual Narrative.“ Kabul, Ministry of Rural Rehabilitation and Development Islamic Republic of Afghanistan, 2013, 57. < <http://mrrd.gov.af/Content/files/MRRD%20WASH%20Narrative.pdf> > [Žiūrėta 2017.12.13].

⁶⁷ Islamic Republic of Afghanistan, „National Action Plan for Women in Afghanistan (NAPWA).“ Kabul, Islamic Republic of Afghanistan, 2007, 5. < <http://ago.gov.af/Content/files/NAPWA.pdf> > [Žiūrėta 2017.12.13].

atskirtis tarp moterų teisių ir egzistuojančios praktikos socialinėje erdvėje. Ši retorika susilaukia kritikos iš vietinės žiniasklaidos, religinio elito, politinių lyderių, kurie apibūdina naujo dialogo su moterimis siekimą, kaip vakarietiškas idėjas, kurios kompromituoja tradicines normas⁶⁸.

Siekiant sumažinti lytimi grindžiamo smurto lygį Afganistane 2009 m. buvo pasirašyta smurto prieš visas moteris panaikinimo konvencija (eng. *Elimination Of Violence Against Women*), kuria buvo kriminalizuotos 22 smurto prieš moteris veiklos, tarp kurių – priverstina prostitucija, nepilnamečių santuokos ir kt.⁶⁹ Vis daugiau tokio pobūdžio nusikaltimų yra fiksuojama Afganistane, tačiau JT atliktas tyrimas parodo, kad vis dar daug moterų yra linkusios nepranešti apie patiriamą smurtą dėl kultūrinių nuostatų ir baimės būti atstumtoms savo šeimų⁷⁰. Netgi steigiant įstatyminę bazę saugančią moteris nuo tiesioginio smurto, esant įsišaknijusioms kultūrinio smurto normoms tokios iniciatyvos nėra pilnavertiškai veiksnios. Taip pat parlamente nuomonės apie šį įstatymą smarkiai išsiskiria – kai kurie nariai mano, kad tam tikri šio įstatymo aspektai, kaip pavyzdžiui vaikų santuokų uždraudimas, priverstinių santuokų draudimas, priegios prie sveikatos apsaugos ir išsilavinimo suteikimas yra anti-islamiška praktika. Svarbu paminėti, kad šis įstatymas buvo pasirašytas prezidento Karzai, bet niekuomet neratifikuotas parlamente, kuris jį gali laisvai koreguoti ateityje⁷¹.

Kalbant apie Afganistano veikimą vadovaujantis JT ST rezoliucijomis 1325/1820 pastebimas nenuoseklumas, kurį būtų galima laikyti tarptautinės bendruomenės donorų patenkinimu negu siekiu pilnavertiškai įtraukti moteris. Nors nevyriausybinės organizacijos ir ypač moterų organizacijos rodo iniciatyvą ir norą įgyvendinti minėtas rezoliucijas, tačiau vyriausybė nesugeba laikytis sistemingo veiksmų plano netgi po nacionalinio veiksmų plano priėmimo ir diskriminacijos prieš moteris panaikinimo susitarimo pasirašymo. Afganistano moterų grupės bei įvairios tarptautinės organizacijos siekė įtraukti moteris į valstybės kūrimo projektus bei užtikrinti jų apsaugą. Šis tikslas dalinai buvo pasiektas užtikrinant lyčių lygybę 2004 m. konstitucijoje (22 straipsnis)⁷².

⁶⁸ Bina D'costa, „Gender Justice and (In)security in Pakistan and Afghanistan.“ *Postcolonial Studies*, 19(4), 2016, 413.

< <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13688790.2016.1317391#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8xMzY4ODc5MC4vMDE2LjEzMTczOTE/bmVIZEFjY2Vzcz10cnVlQEBAM> > [Žiūrėta 2018.04.09].

⁶⁹ Afghanistan Ministry of Justice, „Law on Eliminations of Violence against Women (EVAW).“ (Issue No: (989)). Kabul: Afghanistan Ministry of Justice, 2009. < <http://www.refworld.org/pdfid/5486d1a34.pdf> > [Žiūrėta 2018.12.14].

⁷⁰ Sonya Stokes, Andreea L. Seritan, Elizabeth Miller, „Care Seeking Patterns Among Women Who Have Experienced Gender-Based Violence in Afghanistan.“ *Violence Against Women*, 22(7), 2016, 818. < <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077801215616807> > [Žiūrėta 2018.04.08].

⁷¹ D'costa, 420.

⁷² Islamic Republic of Afghanistan, „The Constitution of Afghanistan.“ Kabul: Islamic Republic of Afghanistan, 2004,9. < <http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf> > [Žiūrėta 2018.04.09].

Afganistane po-konfliktinio vystymosi procesas nuo 2001 m. išliko gana lėtas. Afganistanas vis dar išlieka nestabilia šalimi, kurios valdžia pilnai nekontroliuoja visos šalies teritorijos. Krentantis visuomenės pasitikėjimo valdžia lygis, apsunkina pilnavertišką moterų įtraukimą į po-konfliktinio vystymosi procesus. Nors yra sveikintinų iniciatyvų moterų įtraukimo atžvilgiu, tačiau pilnavertiškam įtraukimui trukdo kultūrinio smurto aspektai. Šį procesą tolygiai apsunkina sunkiai transformuojamos patriarchalinės visuomenės nuostatos, kurios užkerta kelią moterims veikti viešojoje erdvėje.

Nežiūrint į tai, kad tarptautinė bendruomenė dėjo dideles pastangas skatinant moterų įtraukimą į taikos kūrimo ir po-konfliktinius procesus, pastebima, kad siekiant greičiau palikti Afganistaną po beveik dešimtmetį trukusio intervencinio laikotarpio, moterų klausimai nebuvo prioritetizuojami. Nors pagrindinė JAV vedamos koalicijos retorika buvo moterų įtraukimas, tačiau skubinant Afganistano perėjimo į demokratiją procesą, moterys buvo atskirtos nuo konsultacinių procesų ne tik Afganistano valdžios iniciatyva, bet tam taip pritarė ir tarptautinės organizacijos koncentruojančios dėmesį į saugumo problemas⁷³. Toks elgesys diskredituoja visą iki to laiko nudirbtą darbą siekiant įtraukti moteris į taikos kūrimo procesus. Šalyje, kurioje ir taip negatyviai žiūrima į moterų įtraukimo iniciatyvas, kurios laikomos vakarų siekiu kištis į vidaus politiką ir paminti ilgai nusistovėjusias kultūrinės tradicijas, turėtų būti laikomasi nuoseklios moterų įtraukimo darbotvarkės ir įtraukti jas pilnavertiškai, o ne vadovaujantis instrumentiniu – *add women and stir* principu, kuriuo tik demonstruojamas įtraukimo faktas, bet nedaroma įtako sprendimams, o moterys neįgalinamos veikti.

2.5.6. Irako teisinė bazė ginanti moterų teises

Pirmoji Irako konstitucija išleista po-konfliktiniame laikotarpyje yra vienas svarbiausių dokumentų reglamentuojančių moterų teises. Konstituciją galima laikyti progresyvia, tačiau vietomis ir problematiška. Pavyzdžiui, 14 straipsnis įtvirtina tolygų įstatymų galiojimą visiems piliečiams; 16 straipsnis užtikrina tolygias galimybes visiems piliečiams; 13 straipsnis teigia, kad konstitucija yra neginčijamas Irako įstatymų pagrindas. Tačiau 2 straipsnis yra ganėtinai problematiškas, nes užtvirtina islamą, kaip pagrindinį įstatymų leidimo pagrindą, užtikrina, kad joks įstatymas „nesikirstų“ su islamu, bet taip pat teigia, kad joks įstatymas negali prieštarauti demokratinėms vertybėms bei žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms⁷⁴. Taigi, atsiranda itin

⁷³ D'costa, 413.

⁷⁴ Federal Government of Iraq, „Constitution of Iraq.“ Baghdad: Federal Government of Iraq, 2005. <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230000 > [Žiūrėta 2018.04.10].

neapibrėžtų teiginių, kaip islamas ir demokratija, nes nepateikiami paaiškinimai, kaip šios sąvokos yra suprantamos konstitucijoje ir paliekama ganėtinai daug vietos interpretacijoms.

Irake 1986 m. anksčiau negu Afganistane buvo pasirašyta visų diskriminacijos formų prieš moteris panaikinimo konvencija, tačiau susilaikoma ties keletu straipsnių įtvirtinimu: 2 (f) (g) straipsnis reguliuojantis politinius sprendimus ir įstatymų pakeitimus, kurie diskriminuoja moteris; 9 (1) (2) lygių teisių suteikimas visiems nepaisant tautybės; 16 straipsnis įtvirtina visuotiną lygybę santuokoje ir šeimyniniame gyvenime. Keletas iš šių straipsnių, kaip pavyzdžiui 16 ar 2 yra kertiniai ir itin svarbūs. Smurto prieš visas moteris panaikinimo konvencija teigia, kad šių straipsnių nepaisymas prilygsta konvencijos neveiksumui ir paneigia konvencijos tikslą⁷⁵. Galima teigti, kad ši iniciatyva ir galimai daugelis kitų yra ne itin veiksnios ir neprisideda prie moterų įgalinimo po-konfliktiniuose procesuose. Greičiau tai yra noras patenkinti tarptautines organizacijas rekomenduojančias užtikrinti lyčių lygybę šalyje.

Svarbu paminėti, kad Irakas buvo pirmoji valstybė paskelbusi nacionalinį veiksmų planą (eng. *National Action Plan*) suderintą su JT ST rezoliucijomis. Šis planas buvo išleistas 2014 m. tuo tarpu Afganistanas savo planą išleido metais vėliau (2015 m.). Plano tikslas yra skatinti moterų dalyvavimą derybose, sprendimų priėmime ir apsauginių priemonių moterims po-konfliktinėje valstybėje kūrime⁷⁶. Siekiama pagerinti moterų gyvenimo kokybę bei sąlygas derinant nacionalinius teisės aktus su tarptautiniais lyčių lygybės standartais⁷⁷.

Apibendrinat galima teigti, kad Irake moterų įtraukimą po-konfliktinius procesus reglamentuojanti teisinė bazė yra tik dalinai veiksmi. Moterims suteikiamos teisės įsitraukti į taikos kūrimo procesus, tačiau praktika rodo, kad įsitraukimas yra labiau instrumentinis negu pilnavertiškas. Moterų atstovavimas valstybės lygmenyje taip pat yra formalus, o vietiniame lygmenyje moterys vengia išreikšti savo nuomonę bijodamos užsitraukti sau grėsmę. Tai parodo, kad kultūrinis smurtas daro didelę įtaką moterų įsitraukimui į po-konfliktinius procesus valstybiniu lygmeniu. Taigi, nors formaliai moterų teisės yra užtikrinamos ir suteikia galimybę dalyvauti taikos kūrimo ir po-konfliktiniuose procesuose, tačiau menkos valstybės pastangos ir visuomenės nepasitikėjimas apsunkina pilnavertiško moterų įtraukimo galimybes.

2.5.7. Afganistano ir Irako teisinės bazės palyginimas

⁷⁵ Unicef, „Iraq.“ New York: Unicef, 2011, 1. < <https://www.unicef.org/gender/files/Iraq-Gender-Eqaulity-Profile-2011.pdf> > [Žiūrėta 2018.04.10].

⁷⁶ Federal Government of Iraq, „National Action Plan for implementation of the United Nations Security Council Resolution 1325 Women, Peace and Security.“ Baghdad: Federal Government of Iraq, 2014. < http://www.peacewomen.org/sites/default/files/final_draft_Iraq_nap_1325_eng.pdf > [Žiūrėta 2018.04.10].

⁷⁷ Khodary, 505.

	Afganistanas	Irakas
Smurto prieš visas moteris panaikinimo konvencija	Formaliai veikia, bet neratifikuota parlamente. Gali būti koreguojama.	Formaliai yra, bet išimti kertiniai straipsniai, kurie verčia abejoti veiksmingumu.
Nacionalinis veiksmų planas	Nuo 2015m. Nėra sistemingo veiksmų plano. Rekomendacinio pobūdžio.	Nuo 2014m. Veiksmų planas yra, tačiau įgyvendinimas stringa kituose lygmenyse ir išimta pora kertinių aspektų..
Konstitucija	Nuo 2004 m. įtvirtinta lyčių lygybė ir teisė balsuoti rinkimuose.	Nuo 2005 m. Neapibrėžtos Islamo ir demokratijos sąvokos palieka daug vietos interpretacijai.

3 lentelė. Sudaryta autorės.

Afganistane ir Irake teisinė bazė reglamentuojanti moterų teises ir turinti tiesioginę įtaką moterų įsitraukimui į po-konfliktinius procesus, yra ganėtinai panaši. Regionų ir centrinės valdžios bendradarbiavimas nėra aktyvus, taigi abejose šalyse vyrauja atskirtis tarp miestų ir kaimų. Miestuose moterys greičiau pajaučia priimtus naujus įstatymus ir iniciatyvas, nes jas paprasčiau užtikrinti, taigi ir visuomenė mieste yra liberalesnė lyginant su regionais. Afganistane labiau nei Irake buvo koncentruojamasi į moterų įtraukimą bendruomenių lygmeniu, kur joms buvo suteikta galimybė įsitraukti į nedidelius, tačiau bendruomenėms reikšmingus projektus.

Smurto prieš visas moteris panaikinimo konvencijos atžvilgiu situacija yra vėl panaši. Nors Afganistane šios konvencijos visi straipsniai yra patvirtinti, tačiau išlieka galimybė ją bet kada koreguoti, nes ji nėra ratifikuota parlamente, o tik pasirašyta prezidento. Tuo tarpu Irake konvencija yra ratifikuota parlamento, tačiau vieni iš svarbiausių straipsnių yra išimti ar koreguoti, taip prarandant pagrindinę konvencijos esmę. Verta paminėti, kad abejose valstybėse ši iniciatyva turi aršių kritikų, ypač parlamentiniame lygmenyje, kur manoma, kad šia konvencija siekiama primesti vakarietiškas vertybes, nes moterų teises ginantys straipsniai nesuderinami su islamo religija ir kultūrinėmis normomis⁷⁸. Turint tai omenyje, galima sakyti, kad konvencija yra labiau formali nei pilnavertiškai funkcionuojanti.

⁷⁸ Heather Barr, „Afghanistan: Failing Commitments to Protect Women's Rights.“ New York: Human Rights Watch, 2013. < <https://www.hrw.org/news/2013/07/11/afghanistan-failing-commitments-protect-womens-rights> > [Žiūrėta 2018.05.02].

Bnar Ariany, „The Conflict between Women's Rights and Cultural Practices in Iraq.“ *The International Journal of Human Rights*, 17(4), 2013, 532.

<<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2013.784492?src=recsys&journalCode=fjhr20>> [Žiūrėta 2018.05.02].

Nacionaliniai veikslių planai taip pat yra išleisti abejose šalyse siekiant įgyvendinti JT ST rezoliuciją 1325. Šiuo atveju Irake yra pastebima geresnė situacija. Planas yra konkretesnis su aiškiais tikslais ir jų įgyvendinimo terminais, tačiau panaikinta pora kertinių aspektų. Afganistano veikslių planas yra labiau rekomendacinio pobūdžio ir susilaukia gana daug kritikos, kad yra nekonkretus ir nelaikytinas planu⁷⁹. Galima teigti, kad šiuo atveju Afganistano veikslių planas yra labiau formalus, kai Irako – dalinai funkcionalus.

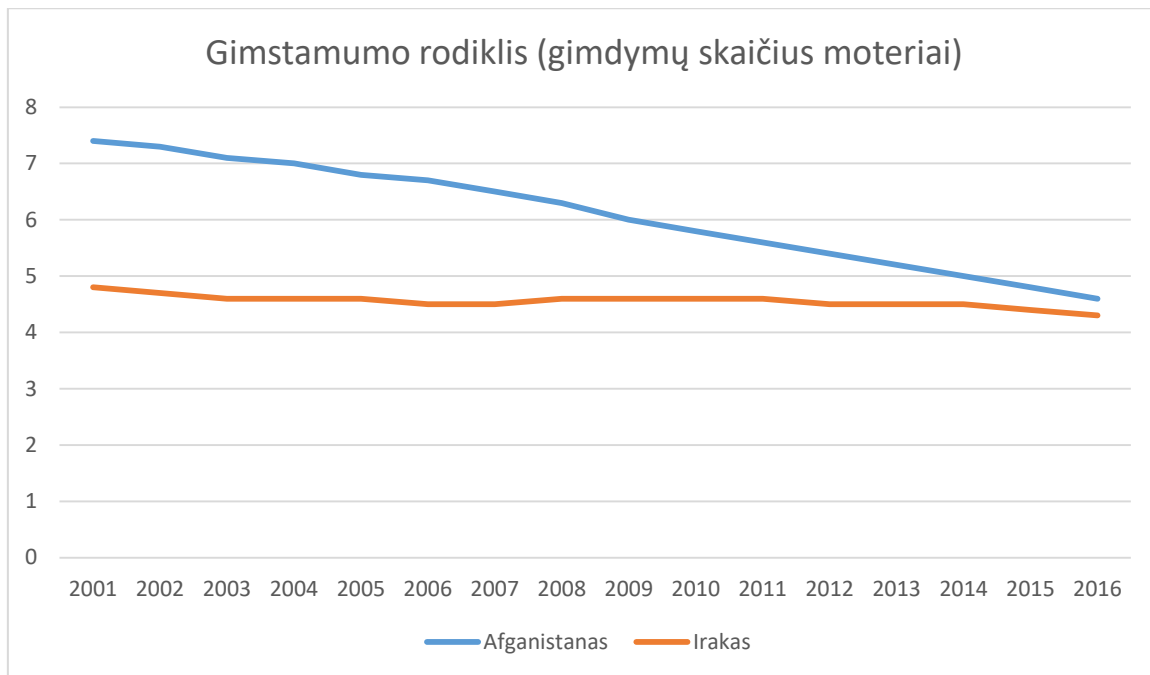
Vertinti Afganistano ir Irako įstatyminę bazę ginančią moterų teises yra ganėtinai sunku, nes situacija yra panaši. Abiejose šalyse yra plusų ir minusų, tačiau apskritai galima teigti, kad moterų teisės yra ginamos dalinai, o ne visapusiškai. Atsižvelgiant į šią analizę būtų galima pasakyti, kad padėtis Afganistane yra šiek tiek geresnė, nes moterų aktyvumas parlamente nors ir įgalintas per kvotas yra ne tiek suvaržytas kiek Irake, kuriame pastebimas nepasitikėjimas moterimis parlamente ir ribojama prieiga prie sprendimų priėmimų procesų. Tačiau dėl išlikusių didelių korupcijos mastų tiek Afganistane tiek Irake moterų įtraukimas yra veikiau instrumentinis negu įgalinantis, bet teisiniu aspektu moterų įtraukimas į po-konfliktinius procesus yra pilnavertiškesnis Afganistane negu Irake.

3. Kultūrinis smurtas

3.1. Ribojančios lyčių normos ir požiūris į moteris

Pagal susikurtą teorinį modelį kultūrinis smurtas yra vertinamas pagal ribojančias lyčių normas, požiūrį į moteris visuomenėje bei religines nuostatas moterų atžvilgiu. Ribojančias lyčių normas galima nustatyti pagal gimstamumo rodiklius. Aukšti gimstamumo rodikliai indikuoja prastą moterų išsilavinimą, žemą išitraukimo lygį į darbo rinką bei visuomenės požiūrį į moteris apribojant jų veikimą privačioje sferoje ir priskiriant motinos/žmonos vaidmenį, kaip pagrindinį. Visi šie išvardinti kliuviniai trukdo moterims įsitraukti į po-konfliktinius procesus bei užkertą kelią visapusiškos taikos kūrimui.

⁷⁹ Peace Women, „National Action Plan: Afghanistan.“ New York: Peace Women. <<http://peacewomen.org/action-plan/national-action-plan-afghanistan>> [Žiūrėta 2018.05.03].

7 grafikas. Sudarytas autorės pagal World Bank duomenis.

Pirmiausia, galima pastebėti, kad Irako gimstamumo rodiklis nuo 2001 m. iki 2016 m. išlieka stabilus, o nuo 2014 m. pastebimas nežymus mažėjimas. Vienai moteriai panašiai tenka 4,6 gimdymo atvejų. Tuo tarpu Afganistano gimstamumas 2001 m. lyginant su Iraku buvo ženkliai didesnis ir siekė 7,4 gimdymus vienai moteriai, tačiau nuo to laiko matomas stabilus rodiklio mažėjimas, kuris jau 2016 m. buvo netoli Irako rodiklio. Afganistano gimstamumo rodiklio kritimą būtų galima sieti su tarptautinių organizacijų vykdomomis šeimos planavimo programomis, kontraceptinių priemonių suteikimu⁸⁰. Nors ženklus gimstamumo rodiklio mažėjimas yra pagirtinas, tačiau galima teigti, kad šiame laikotarpyje moterys Irake turėjo geresnes galimybes įsitraukti į po-konfliktinius procesus. Nežiūrint į tai, gimstamumas Irake išliko stabilus ir lyginant su pasaulio standartais (2,5) yra aukštesnis. Tuo tarpu Afganistano gimstamumo rodiklis rodo aiškia mažėjimo tendenciją, o tai reiškia, kad imamasi iniciatyvų šį rodiklį mažinti. Šiai tendencijai tęsiantis moterys Afganistane turės geresnes galimybes įsitraukti į po-konfliktinius procesus ir kitas visuomenines veiklas.

Mažėjantis gimstamumo rodiklis taip pat indikuoja kintantį visuomenės požiūrį į moteris ir suvokimą, kad moters pagrindinė pareiga yra gimdyti vaikus ir atlikti motinos vaidmenį. Kintantis visuomenės požiūris yra mažėjančio kultūrinio smurto įrodymas. Tai reikškia, kad situacija Afganistane gerėja ir moterys ateityje turės daugiau šansų įsitraukti į po-konfliktinius procesus ar darbo rinką, taip transformuodamos ir nusistovėjusias kultūrines normas. Tačiau svarbu

⁸⁰ Haya El Nasser, Paul Overberg, „Fertility rate drops in Afghanistan, but will it continue?“ New York: USA Today, 2013. < <https://www.usatoday.com/story/news/world/2013/01/24/afghanistan-fertility-rate-declines/1824009/>> [Žiūrėta 2018.05.03].

paminėti, kad visapusiškas taikos kūrimas moterų atžvilgiu yra įvairiapusis procesas, todėl vien tik sumažinus gimstamumą nereiškia, kad situacija savaime pasikeis kitose srityse, kaip moterų išsilavinimas ar darbingumas.

3.2. *Sharia* teisė

Šiame poskyryje, kaip kultūrinio smurto aspektą pasirinkta analizuoti *sharia* teisė, nes tai yra iš religijos ir kultūros kilusios normos, kurios prilygsta įstatymams bei vadovaujantis jomis nustatomos visuomeninės normos. *Sharia* teisė daro didelę įtaką moterų gyvenimams musulmoniškose šalyse, tačiau dažnai yra taikoma skirtingai.

Sharia teisė arba dar kitaip vadinama islamo teisė yra religinė teisės forma kilusi iš pagrindinių islamo raštų: Korano – šventosios musulmonų knygos, *sunna* – pranašo Mahometo elgesio pavyzdžių dokumentuotų jam esant gyvam, *hadith* – Mahometo pasisakymų interpretacijų ir jo gyvenimo aprašymų⁸¹.

3.2.1. Afganistano *sharia* teisė

Sharia įstatymas yra itin svarbus kalbant apie Afganistaną. Talibano režimui esant valdžioje nebuvo jokios teisinės sistemos, ir *sharia* teisės pakako reguliuoti visuomenės gyvenimą ir taip buvo iki JAV invazijos 2001 m. Po invazijos pradėta kurti įstatyminė sistema, kuri buvo įtvirtinta 2004 m. konstitucijoje, tačiau *sharia* teisė išliko svarbiu mechanizmu aiškinant įstatymus ir nubrėžiant normas visuomeniniame gyvenime.

Sharia teisę Afganistane galima apibrėžti dviem būdais. Siauresnė interpretacija būtų, kad *sharia* teisė yra įstatymų rinkinys grindžiamas tokiais religiniais šaltiniais, kaip Koranas, *sunna*, *hadith* ir aiškinamas gerai apmokytų religinių lyderių. Kitas *sharia* paaiškinimas – tai taisyklių ir praktikų rinkinys, kuris ne tik apibrėžiamas religiniuose raštuose, bet kartu prisideda ir vietinės tradicijos. Pastarasis požiūris Afganistane yra plačiausiai paplitęs, nes afganai save laiko itin aktyviai ir gerai praktikuojančiais musulmonais, taigi vietiniai papročiai savaime yra suderinami su Islamo religijos mokymais⁸². Tačiau daugelis islamiškąją teisę studijuojančių ir išmanančių mokslininkų, religinių mokytojų nesutinka su *sharia* teisės ir vietinių papročių derinimu, nes

⁸¹ John L. Esposito, „The Oxford Dictionary of Islam.“ Oxford: Oxford Islamic Studies Online. <<http://www.oxfordislamicstudies.com/print/opr/t125/e1107>> [Žiūrėta 2018.04.30].

⁸² Robert. W. Hefner, *Sharia's Politics: Islamic Law and Society in the Modern World*. Bloomington: Indiana University Press, 2011, 179. <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=713664>> [Žiūrėta 2018.04.28].

daugeliu atveju, ypač moterų teisių atžvilgiu vietiniai papročiai nedera su islamo mokymais. Pavyzdžiui, *sharia* teisė suteikia moterims ir vyrams tolygią teisę į išsilavinimą, darbą, dalyvavimą visuomeninėje, kultūrinėje bei ekonominėje erdvėje, tačiau seni genčių papročiai prieštarauja moterų dalyvavimui bet kokioje visuomeninėje veikloje ir diskriminuoja moteris paveldėjimo, darbo bei išsilavinimo aspektuose⁸³. *Sharia* teisė dažniais atvejais nėra suderinama su Afganistane, ypač kaimo vietovėse paplitusiais papročiais, tačiau šie papročiai dažnai yra priskiriami islamo mokymams, pagal kuriuos interpretuojami įvairūs įstatymai.

Pastebima skirtis tarp miesto ir kaimo vietovių *sharia* teisės. Kadangi religinių mokymų aiškinimas priklauso nuo religinių lyderių, pastebėta, kad miestuose veikiantys lyderiai *sharia* aiškina moderniau ir liberaliau negu kaimo vietovių religiniai lyderiai, kurie dažnai neturi prieigos prie naujausių akademinių leidinių, interneto ar net televizijos, taigi *sharia* aiškina per tradicijas ir papročius⁸⁴.

Afganistanas, kaip islamiška respublika savo įstatymus privalo derinti su islamo religija. Puikus pavyzdys būtų Afganistano 2004 m. konstitucija. Pirmajame straipsnyje sakoma, kad „Afganistanas yra nepriklausoma, vieninga, nedaloma islamiška respublika“, o trečiame straipsnyje atsiranda priešprieša teigianti, kad „Afganistane joks įstatymas negali prieštarauti šventos islamo religijos nuostatoms normoms ir tikėjimui“⁸⁵. Šie teiginiai yra ganėtinai migloti, neapibrėžia, kas yra Islamo religijos normos ir tikėjimas bei ką reiškia terminas islamo respublika. Taigi, paliekama daug vietos interpretacijoms ir suteikiama daug laisvės įstatymus interpretuoti pagal religines normas, tačiau neaišku kas ir pagal turėtų atlikti interpretacijas, pavyzdžiui, teismo metu. Ar tai turėtų daryti teisėjas, o galbūt dvasinis lyderis? Žanas M. Otas pastebėjo, kad papročiais grįstoje tradicinėje Afganistano visuomenėje sunku pakeisti požiūrį į moteris: „Daugelis moterų Afganistane, net negali tikėtis kažko net menkai panašaus į lygias teises, nežiūrint į tai, kad dvidešimtojo amžiaus visos konstitucijos teigia priešingai.“⁸⁶

Toliau bus apžvelgiama keletą svarbių *sharia* teisės reguliuojamų aspektų:

- **Poligamija.** Afganistane pagal *sharia* teisę poligamija yra leistina ir vyras daugiausiai gali turėti 4 žmonas. 2009 m. prezidentas Hamidas Karzai siekė išleisti įstatymą, poligamiją įvardinantį, kaip nelegalią veiklą, tačiau šis įstatymas nebuvo patvirtintas parlamento. Įstatymiškai poligamija leidžiama jeigu tam pritaria pirmoji žmona, vyras turi finansinius

⁸³ Hefner, 187.

⁸⁴ Ten pat, 180.

⁸⁵ Jan Michiel Otto, *Sharia Incorporated : First Global Overview from Saudi Arabia to Indonesia*. Leiden: Leiden University Press, 2010, 298. < <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluni-v-ebooks/detail.action?docID=3327157> > [Žiūrėta 2018.04.28].

⁸⁶ Otto, 302.

ištekliaus, kad galėtų išlaikyti visas žmonas, tačiau paaiškėjo, kad praktikoje dažnai nesilaikoma šių reikalavimų. Pastebėta, kad Afganistane poligamija yra labiausiai paplitusi, tarp neišsilavinusių, bet turtingų vyrų, kurie dažniausiai nelegaliai praturtėja remdami karo vadus arba užsiimdami kontrabanda⁸⁷.

- **Paveldėjimo teisė.** Moterys Afganistane praktiškai neturi teisės į paveldėjimą, žemę, ar uždirbamų pajamų kontrolę, nes moterų ekonominė nepriklausomybė ypač dažnai yra netoleruojama bendruomenių lygmenyje⁸⁸. Oficialiai pagal *sharia* teisę moteris gali paveldėti 1/8 vyro turto jam mirus jei yra tiesioginis paveldėtojas – sūnus arba 1/4 turto jeigu paveldėtojo nėra. Tačiau ypač regionuose moterims ši teisė neužtikrinama ir paveldėjimas yra perduodamas moters broliui taip parodant atsidavimą šeimai arba našlė yra ištekinama už buvusio vyro artimo giminaičio, kad turtas liktų vyro šeimoje⁸⁹. Taigi, nors *sharia* teisėje reglamentuojamas moterų paveldėjimas, tačiau ši teisė Afganistane yra dažnai nepaisoma.
- **Santuoka.** Civiliniame kodekse (1977) nurodoma, kad moteris turi teisę išsirinkti vyrą be savo globėjų sutikimo, o straipsniai 70 ir 71 apibrėžia santuokinį amžių, kaip 18 m. vyrams ir 16 m. moterims, tačiau 77 straipsnyje atsiranda priešprieša teigianti, kad „galiojantis santuokinis kontraktas gali būti sudaromas globėjų ir atstovų.“ Taigi, šis įstatymas negeba apsaugoti nepilnamečių, o dažnai ir pilnamečių asmenų nuo šeimos narių ar globėjų „primetamų“ sprendimų⁹⁰. Tai taip pat turi didelę reikšmę mergaičių atžvilgiu, kurios tradiciškai buvo ištekinamos ypač jaunos už neretai ženkliai vyresnių vyrų. Svarbu pabrėžti, kad Afganistane legalus santuokinis mažius moterims išlieka 16 m., kas yra dviem metais anksčiau negu vyrams. Įstatymai, kurie negali prieštarauti islamo religijai arba kitaip vadinamai *sharia* teisei, paliekama vietos interpretacijai ir taip neapginamos, šiuo atveju jaunų moterų teisės santuokos atžvilgiu. Taip dažnai užkertamas kelias moterims savarankiškai priimti sprendimus ir pademonstruojamos nusistovėjusios kultūrinės nuostatos apribojančios moteris žmonos ir motinos vaidmenyse.

3.2.2. Irako *sharia* teisė

Irake islamo religija taip pat ilgą laiką formavo papročius, kultūrinės normas ir įstatymus. Islamiškoji *sharia* teisė veikia ganėtinai panašiai, kaip ir Afganistane, tačiau buvo

⁸⁷ Landinfo, „Report. Afghanistan: Marriage.“ Oslo: Landinfo, 2011, 15. <https://landinfo.no/asset/1852/1/1852_1.pdf> [Žiūrėta 2018.05.03].

⁸⁸ United States Institute of Peace, „Sharia and Women’s Rights in Afghanistan.“ (Special report 347). Washington: United States Institute of Peace, 2014, 2. <[https://www.usip.org/sites/default/files/SR347-Sharia and Women’s Rights in Afghanistan.pdf](https://www.usip.org/sites/default/files/SR347-Sharia%20and%20Women's%20Rights%20in%20Afghanistan.pdf)> [Žiūrėta 2018.04.30].

⁸⁹ Canadian Women for Women in Afghanistan, „Women and Property Rights.“ Calgary, 2013, 2. <https://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/cw4wafghan-womenspropertyrights-factsheet2_0.pdf> [Žiūrėta 2018.05.03].

⁹⁰ Otto, 302.

pasirinktas kitas būdas institucionalizuoti šį mechanizmą. Dar 1959 m. buvo išleistas asmeninio statuso įstatymas (eng. *personal status law*), kuriuo vadovaujantis senuosius *sharia* teismus pakeitė valstybės valdomi asmeninio statuso teismai. Nors įstatymas remiasi religiniais šaltiniais, jis yra suderintas su kone liberaliausiomis islamo taisyklėmis ir netgi pastebima šiek tiek nukrypimų – draudžiamos vaikų santuokos (legalus amžius nuo 18 m.), draudžiamos priverstinės santuokos ir apribojama poligamija, apribojamos vyrų privilegijos skyrybų atžvilgiu, praplečiamos moterų teisės skyrybų atžvilgiu, praplečiamos moterų teisės įgyti vaiko globą po skyrybų, pagerinamos moterų teisės paveldėjimo atveju⁹¹. Tai vienas liberaliausių įstatymų moterų atžvilgiu musulmoniškajame pasaulyje. Šis įstatymas taip pat yra taikomas visoms musulmonų religinėms grupėms (sunitams ir šiitams), taigi įstatymas yra tolygiai taikomas visoms visuomenės grupėms, taip užtikrinant lygybę.

Šis įstatymas, kaip minėta anksčiau reglamentuoja keletą sričių, kurios yra priskiriamos *sharia* įstatymui. Toliau detaliau aprašomi asmeninio statuso įstatymo aprėpiamos sritys:

- **Poligamija.** Vyras negali turėti daugiau negu vieną žmoną jeigu pirmoji žmona tam prieštarauja arba vyras neturi finansinių galimybių išlaikyti daugiau nei vieną žmoną. Ši taisyklė taip pat galioja trečiai, ketvirtai ir t.t. žmonoms. Nesilaikant šio įstatymo yra skiriama piniginė ar laisvės atėmimo bausmė arba šių bausių kombinacija⁹².
- **Paveldėjimo teisė.** Ši dalis įtvirtina moters teisę į vyro turto paveldėjimą jam mirus. Nors moteris negali paveldėti viso turto, tačiau įstatymiškai reglamentuojama paveldėjimo proporcija. Moteris paveldi 1/8 vyro turto jeigu yra tiesioginis vyro įpėdinys t.y. sūnus arba jeigu įpėdinio nėra moteris paveldi 1/4 vyro turto⁹³.
- **Santuoka.** Tuoktis gali tik 18 m. amžiaus sulaukę individai. Jie tai gali padaryti be tėvų ar globėjų leidimo. Išimtiniais atvejais tuoktis gali 16 m. individai jeigu gauna tėvų ar globėjų leidimą bei *qadi* (bendruomenės religinio lyderio) leidimą, kuris patvirtina jog fizinė būklė/subrendimo lygis yra tinkamas santuokai. Be šių leidimų išimtinės santuokos negalimos⁹⁴.

⁹¹ Heinrich Boll Stiftung Middle East, „Iraqi Women and the National Personal Status Law – Statehood and Participation.“ Beirut, 2014. <<https://lb.boell.org/en/2014/03/03/iraqi-women-and-national-personal-status-law-statehood-participation>> [Žiūrėta 2018.04.30].

⁹² J. Norman D. Anderson, „Changes in the Law of Personal Status in Iraq.“ *International and Comparative Law Quarterly*, 12(3), 1963, 1027. <<http://www.jstor.org/stable/pdf/756302.pdf?refreqid=excelsior%3A4deec53db7a0f052465a7153cb05c75>> [Žiūrėta 2018.04.30].

⁹³ Anderson, *Changes in the Law of Personal Status in Iraq*, 1029.

⁹⁴ J. Norman D. Anderson, „A Law of Personal Status for Iraq.“ *International and Comparative Law Quarterly*, 9(4), 1960, 551. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq9&div=34&g_sent=1&casa_token=&collection=journals> [Žiūrėta 2018.04.30].

Irako dvasiniai lyderiai priešinosi „religinių reikalų“ perdavimui valstybės tarnautojams ir 2003 m. buvo pasiūlyta rezoliucija 137, kuria buvo siekiama praplėsti religinių teismų veikimo lauką santuokų ir skyrybų klausimais, taip grąžinant daugiau galių religiniams lyderiams, tačiau prasidėjus moterų organizacijų pasipriešinimui, teigiant, kad taip siekiama apriboti moterų teises, šios rezoliucijos buvo atsisakyta. Dvasininkų pasipriešinimas pastebimas ir šiuolaikiniame Irake siekiant daugiau klausimų perduoti religiniams teismams, tačiau kol kas nepavyko priimti nei vienos rezoliucijos leidžiančios tai padaryti.

Galima teigti, kad *sharia* įstatymas buvo pritaikytas prie Irako teisinės sistemos, taip, kad nebūtų galima jo laisvai interpretuoti ir nebūtų priešpriešų su Irake galiojančiais įstatymais. Aiškesnis apibrėžtumo laipsnis ir negalėjimas laisvai interpretuoti įstatymo lemia geresnes moterų sąlygas į teises ir jų užtikrinimą.

3.2.3. Afganistano ir Irako *sharia* teisės palyginimas

Apžvelgus Afganistano ir Irako *sharia* teisės taikymo metodus, galima teigti, kad jie yra itin skirtingi. Pagrindinis skirtumas yra *sharia* ir valstybės įstatymų hierarchija. Afganistano atveju įstatymai dažnai yra neapibrėžti paliekant vietos juos interpretuoti per *sharia* teisę. Problema yra tame, kad interpretacija priklauso nuo religinio bendruomenės lyderio ir pastebėta skirtis, kad miestuose ši teisės forma yra taikoma ganėtinai liberaliai, kai tuo tarpu kaimo vietovėse vadovaujamosi konservatyviomis ir dažnai moterų teises itin suvaržančiomis *sharia* interpretacijomis. Tuo tarpu Irake, kaip *sharia* teisės atitikmuo buvo išleistas asmeninio statuso įstatymas, kuris perėmė *sharia* teisės reglamentuojamas sferas ir teisiškai įtvirtino vienas liberaliausių *sharia* atmainų, ypač žvelgiant iš moterų perspektyvos.

Kitas svarbus aspektas yra tai, kad Afganistane *sharia* teisė yra papildoma vietinių kultūrinių normų ir papročių varžančių moterų teises, todėl pastebima, kad Afganistano *sharia* teisė yra diskriminuojanti moteris ir tam tikrais atvejais prieštaraujanti Islamo mokymams. Irake *sharia* teiksės įstatyminis reglamentavimas padėjo atskirti įstatymų ir religijos reguliuojamus gyvenimo aspektus ir galimai sumažinantis kultūrinio smurto apraiškas neleidžiant įstatymų aiškinti per religiją.

Galima teigti, kad moterų atžvilgiu *sharia* teisė Irake yra palankesnė, nes yra aiškiai reglamentuota asmeninio statuso įstatymo, taip užkertant kelią moterų teisių diskriminacijai bei neapibrėžtai įstatymų interpretacijai.

4. Afganistano ir Irako atvejų palyginimas

Šiame skyriuje bus trumpai palyginama ir įvertinama visapusiškos taikos kūrimas moterų atžvilgiu Afganistane ir Irake vadovaujantis susikurtu teoriniu modeliu. Pateiktoje 4 lentelėje simboliais “+” pažymėti laukeliai simbolizuoja geresnę situaciją tam tikru aspektu lyginant su kita šalimi, “-“ – prastesnę situaciją, o “+/-“ – panašią situaciją.

Galtungo smurto lygmenys	Kritinio feminizmo įvardinti kliuviniai	Tiriami kintamieji	Įvertinimas	
			Afganistanas	Irakas
Struktūrinis smurtas	Privačios erdvės priskyrimas moterims	Teisinė bazė reglamentuojančios vaikų priežiūrą bei tolygias darbo galimybes;	-	+
	Skurdas	Skurdo lygis;	-	+
		Moterų darbingumas;	-	+
	Moterų išsilavinimas ir raštingumas;	Moterų vidurinis išsilavinimas;	-	+
		Metai praleidžiami įgyti išsilavinimą;	-	+
		Moterų raštingumas;	-	+
	Moterų organizacijos;	Moterų organizacijų veiklos kliūtys;	+/-	+/-
	Moterų dalyvavimas politiniuose procesuose;	Moterų užimamų vietų skaičius parlamente;	+	-
Teisinė bazė ginanti moterų teises;		+/-	+/-	
Kultūrinis smurtas	Ribojančios lyčių normos ir požiūris į moteris;	Gimstamumo rodiklis;	-	+
	Religinės nuostatos moterų atžvilgiu;	<i>Sharia</i> teisė;	-	+

4 lentelė. Sudaryta autorės.

Apibendrinant galima teigti, kad visapusiškos taikos kūrimo procesas, rezultatyvesnis buvo Irake. Nors Afganistane moterų atstovavimo parlamente rodikliai yra geresni, tačiau to

nepakanka siekiant visapusiškos taikos kūrimo moterų atžvilgiu. Kadangi problema yra kompleksiška būtina koncentruotis į įvairius moterų gyvenimus nulemenčius aspektus. Kadangi Irake situacija moterų atžvilgiu buvo geresnė daugelyje aspektų, tai nulėmė sėkmingesnį visapusiškos taikos kūrimo atvejį.

Teisinė bazė reglamentuojanti vaikų priežiūrą ir tolygias darbo galimybes buvo šiek tiek geresnė Irake, nors apskritai žiūrint Afganistane situacija buvo ganėtinai panaši, tačiau teisinė bazė nebūtinai atspindi realybę ir apžvelgus moterų darbingumo lygį paaiškėjo, kad Irake žymiai daugiau moterų įsitraukia į darbo rinką. Aktyvesnis moterų įsitraukimas į darbo rinką Irake buvo nulemtas žemesnio skurdo, aukštesnio išsilavinimo prieinamumo lygio. Tuo tarpu Afganistane aukštas skurdo lygis nulėmė, ribotą moterų prieigą prie išsilavinimo, o tai tapo kliuviniu siekiant įsitraukti į darbo rinką. Tai parodo, kad vien tik įstatymais užtikrinant moterų teises savaime nepakeis moterų padėties visuomenėje.

Išsilavinimas yra vienas iš svarbiausių aspektų siekiant įtraukti moteris į darbo rinką ir visuomeninę veiklą. Pažvelgus statistinius duomenis paaiškėjo, kad išsilavinimo kokybė ir prieinamumas yra geresni Irake. Tam į taką turėjo žemesnis skurdo lygis, kuri neapribojo moterų prieigos prie resursų. Tuo tarpu Afganistane situacija moterų išsilavinimo atžvilgiu išlieka prasta ir moterys neturinčios prieigos prie išsilavinimo netenka galimybės įsitraukti į visuomeninius, taikos kūrimo procesus.

Moterų poreikius ir padėtį visuomenėje geriausiai gali suprasti moterų organizacijos dirbančios su vietinėmis bendruomenėmis ir išmanančios moterų poreikius siekiant įgalinimo. Tačiau pastebėta, kad abiejose šalyse šios organizacijos susiduria su kultūrinių normų nulemtu skeptišku požiūriu į moterų teises, lyčių lygybę ir organizacijų eskaluojamos problemos nėra pripažįstamos. Priešiškas požiūris dažnai pasireiškia per tiesiogines atakas nukreiptas prieš aktyvistas, o tai atgraso moteris įsitraukti į tokių organizacijų vykdomą veiklą. Šios organizacijos susilaukia diskriminacijos ne tik visuomeniniame, bet ir valstybiniame lygmenyje, taigi jų vykdoma veikla yra apribojama tiek Irake tiek Afganistane.

Nors moterų organizacijų veikla yra apribojama, tačiau abiejose šalyse siekiama įtraukti moteris į politinius procesus bei įtvirtinti įstatyminę bazę ginančią moterų teises. Išanalizavus moterų įtraukimą į politinius procesus pastebėta, kad Afganistane situacija yra geresnė, nes moterų skaičius parlamente viršija nustatytą kvotą, kai tuo tarpu Irake moterys užpildo tik konstitucijoje įtvirtintos kvotos vietų skaičių. Tačiau atsižvelgiant į korupcijos lygį ir elitistinio pobūdžio valdžią galima teigti, kad moterų įtraukimas yra labiau instrumentinis negu įgalinantis abiejose šalyse. Žvelgiant iš teisinės bazės perspektyvos ji yra panaši abiejose šalyse, tačiau apskritai

galima teigti, kad moterų teisės yra ginamos dalinai, o ne visapusiškai, nes konvencijos prieš priimant yra koreguojamos arba nepatvirtintos parlamente, o nacionaliniai veiksnių planai yra daugiau rekomendacinio pobūdžio. Taip yra todėl, kad daugelis parlamento atstovų yra konservatoriškų pažiūrų moterų teisių klausimų atžvilgiu, kurios yra nulemtos kultūrinių normų.

Kultūrinės normos yra pagrindas legitimizuojantis struktūrinio smurto apraiškas, tačiau pakeisti šias nuostatas yra sunku, nes jos yra įsišaknijusios visuomenėje per lyčių roles, religiją bei papročius. Lyčių rolės buvo vertinamos pagal gimstamumo lygį ir pastebėta, kad tiriamame laikotarpyje situacija buvo geresnė Irake ir tai parodė, kad moterims ne taip griežtai priskiriamas motinos/žmonos vaidmuo, kaip Afganistane. Šiam rodikliui didelę įtaką turėjo išsilavinimo lygis, nes išsilavinusi moteris turi daugiau žinių apie kontracetines priemones, žalingą dažnų nėštumų poveikį sveikatai. Tuo tarpu Irake prastas išsilavinimo lygis nulėmė aukštą gimstamumą, tačiau pastebima mažėjančio gimstamumo tendencija, kuri gali turėti teigiamos įtakos visapusiškos taikos kūrimo atžvilgiu.

Religinės nuostatos yra viena sunkiausiai tiriamų kultūrinio smurto normų, tačiau musulmoniškame pasaulyje egzistuojant tvirtoms *sharia* teisės normos buvo galima išanalizuoti religines nuostatas moterų atžvilgiu. Paaiškėjo, kad Afganistane *sharia* teisė yra derinama su įvairiais papročiais ir dažnai laisvai interpretuojama, net jei interpretacija neatitinka islamo nuostatų. Tuo tarpu Irake *sharia* teisė buvo reglamentuota įstatymiškai ir iš dvasininkų perimta į valstybės rankas, taip apribojant laisvas interpretacijas ir užtikrinant vienodą *sharia* teisės laikymąsi visoje šalyje. Būtent todėl Irako atvejis šiuo aspektu yra laikomas sėkmingesnis.

Apžvelgus visus analizuotus kintamuosius galima teigti, kad Irake visapusiškas taikos kūrimas moterų atžvilgiu buvo sėkmingesnis, nes buvo aprėpiamos įvairios moterų gyvenimo sritys neapsiribojant tik įstatymais. Afganistane pagrindinė orientuotasi į įstatyminę bazę ir moterų įtraukimą į politinius procesus, tačiau šis problemos sprendimo būdas nesuteikė moterims prieigos prie tokių resursų, kaip išsilavinimas ar darbas. Apskritai, galima pastebėti, kad viena pagrindinių kliūčių abiejose šalyse išlieka kultūrinės normos, kurios apriboja moterų veikimą ir suteikia pagrindą struktūrinio smurto apraiškoms.

Išvados

Išanalizavus akademinę literatūrą, teisinius dokumentus bei statistinius duomenis buvo prieita išvada, jog sėkmingesnis yra Irako visapusiškos taikos kūrimo moterų atžvilgiu atvejis, nes išanalizavus atvejus pagal susikurtą tyrimo modelį paaiškėjo, kad Irake taikos kūrimas moterų atžvilgiu yra įgyvendinamas įvairiuose gyvenimo aspektuose, kai tuo tarpu Afganistane orientuotasi

tik į teisinę bazę ginančią moterų teises bei moterų įtraukimą į politinius procesus. Pagrindiniai veiksniai lėmę tokį rezultatą Irake yra moterų atskyrimas nuo privačios erdvės per suteikiamas geresnes sąlygas derinti pareigas šeimai ir darbą, geresnes galimybes įgyti išsilavinimą ir kultūrinio smurto mažinimą, *sharia* teisę įtvirtinant įstatymiškai (per asmeninio statuso įstatymą) taip užkertant kelią laisvoms religinės teisės interpretacijoms.

Priežastys lėmenčios sėkmingesnį visapusiškos taikos kūrimą moterų atžvilgiu:

- **Galimybė įsidarbinti bei derinti pareigas šeimai ir darbą.** Irake įstatymiškai draudžiama diskriminuoti lyties atžvilgiu, o tai atsispindi aukštesniame moterų darbingumo rodiklyje ir parodo, kad moterys yra mažiau apribojamos privačioje erdvėje bei motinos/žmonos rolėje ir taip gali įtvirtinti savo poziciją viešojoje erdvėje.
- **Žemesnis populiacijos skurdas.** Žemesnis skurdo lygis apskritai lemia daugiau darbo vietų, todėl įdarbinami būna ne tik vyrai, bet ir moterys. Apskritai esant žemam skurdo rodikliui moterys turi geresnę prieigą prie resursų tokių kaip, išsilavinimas bei galios struktūros.
- **Geresnis išsilavinimo lygis** turi įtakos moterų įsidarbinimui bei lemia žemesnį gimstamumo lygį. Turinčios išsilavinimą moterys geba konkuruoti darbo rinkoje, yra geriau susipažinusios su kontraceptinėmis priemonėmis, šeimos planavimu bei žalingu dažnų gimdymų poveikiu sveikatai.
- **Moterų organizacijų veikla.** Nors moterų organizacijos susiduria su įvairiais iššūkiais, tačiau jų veikla padeda šviesti visuomenę moterų teisių atžvilgiu ir įgalina moteris savarankiškai veikti. Norint sukurti visapusišką taiką svarbu įtraukti šias organizacijas į taikos kūrimo procesus.
- **Įgalinantis moterų įtraukimas į politinius procesus.** Moterų įtraukimas į politinius procesus padeda atkreipti dėmesį į moterų išskiriamas problemas, tačiau instrumentinius įtraukimas, kuris pagrinde vykdomas per kvotas neturi didelės įtakos visapusiškos taikos kūrimui moterų atžvilgiu, nes vietos parlamente yra užpildomos valdančioms politinėms jėgoms palankiais žmonėmis, kurie Irako ir Afganistano atveju pasižymi konservatoriškais pažiūromis moterų teisių atžvilgiu.
- **Žemesnis gimstamumas** neapriboja moterų ties nusistovėjusiomis lyčių rolėmis, kaip motina/žmona ir taip keičia visuomenės požiūrį į moteris.
- **Vienodas religinių nuostatų taikymas visuomenėje.** Šalyse, kuriose religinės normos prilygsta įstatymams svarbu teisiškai įtvirtinti religinę teisę, kad visiems ji būtų taikoma vienodai išvengiant skirtingų interpretacijų.

Kalban apie Afganistano atvejį, paaiškėjo, kad nepakanka įstatymiškai reglamentuoti moterų teisių ir instrumentiškai įtraukti į politinius procesus. Nors Afganistane moterų dalyvavimas politiniuose procesuose yra laikomas geresniu, o įstatyminė bazė ginanti moterų teises panaši, tačiau tai neturėjo didelės įtakos kitiems rodikliams, kaip įsidarbinimo lygis, išsilavinimas, gimstamumas. Apibendrinant galima teigti, kad tiek Afganistano tiek Irako dar laukia ilgas procesas siekiant užtikrinti visapusišką taiką moterų atžvilgiu ir taip sukurti Galtungo įvardinamą *pozityvią taiką*, tačiau akivaizdu, jog ši problema yra kompleksiška todėl ir sprendimo būdai privalo būti kompleksiški ir neapsiriboti viename lygmenyje, kaip moterų įtraukimas į politinius procesus.

Šiame studijų lauke vis dar yra apstu vietos ateities tyrimams. Tiriamoji erdvė yra ganėtinai plati, todėl būtų galima detaliai analizuoti tam tikrus taikos kūrimo moterų atžvilgiu aspektus. Taip pat taikos kūrimo procesas Afganistane ir Irake yra pastoviai besikeičiantis ir vėlesni analizės laikotarpiai gali pateikti visai kitokius rezultatus. Svarbu paminėti, jog moterys nėra vienintelė marginalizuojama grupė visuomenėje, taigi ir taikos kūrimo procesus galima vertinti iš skirtingų visuomenės grupių perspektyvų.

Literatūros sąrašas

1. Afghanistan Ministry of Justice, „Law on Eliminations of Violence against Women (EVAW).“ (Issue No: (989)). Kabul: Afghanistan Ministry of Justice, 2009. <<http://www.refworld.org/pdfid/5486d1a34.pdf>> [Žiūrėta 2018.12.14].
2. Al-Ali, Nadje, Nicola Pratt, Cynthia Enloe, *What Kind of Liberation? : Women and the Occupation of Iraq*. London: University of California Press, 2009. <http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzU0NzM1NV9fQU41?s_id=ad3839e7-77c0-4b14-858f-40e271f2f2c7@sessionmgr104&vid=0&format=EK&lpid=ch04&rid=0> [Žiūrėta 2018.04.24].
3. Amiri, Rina, Swanee Hunt, Jennifer Sova, „Transition Within Tradition: Women’s Participation in Restoring Afghanistan.“ *Sex Roles*, 51(5/6), 2004. <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1023%2FB%3ASERS.0000046612.13353.0f.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.26].
4. Anderson, J., N., D., „A Law of Personal Status for Iraq.“ *International and Comparative Law Quarterly*, 9(4), 1960. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq9&div=34&g_sent=1&casa_token=&collection=journals> [Žiūrėta 2018.04.30].
5. Anderson, J., N., D., „Changes in the Law of Personal Status in Iraq.“ *International and Comparative Law Quarterly*, 12(3), 1963. <<http://www.jstor.org/stable/pdf/756302.pdf?refreqid=excelsior%3A4deec53db7a0f052465a7153cb05c75>> [Žiūrėta 2018.04.30].
6. Ariany, Bnar, „The Conflict between Women's Rights and Cultural Practices in Iraq.“ *The International Journal of Human Rights*, 17(4), 2013. <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2013.784492?src=recsys&journalCode=fjhr20>> [Žiūrėta 2018.05.02].
7. Barfield, Thomas, J., *Afghanistan. A Cultural and Political History*. Princeton: Princeton University Press, 2010. <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzMxODQ5Ni9fQU41?sid=62a97a8d-839a-4daa-9bed-5053ebf18939@sessionmgr101&vid=0&format=EB&rid=1>> [Žiūrėta 2017.12.13].
8. Barr, Heather, „Afghanistan: Failing Commitments to Protect Women's Rights.“ New York: Human Rights Watch, 2013. <<https://www.hrw.org/news/2013/07/11/afghanistan-failing-commitments-protect-womens-rights>> [Žiūrėta 2018.05.02].
9. Canadian Women for Women in Afghanistan, „Women and Property Rights.“ Calgary, 2013. <https://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/cw4wafghan-womenspropertyrights-factsheet2_0.pdf> [Žiūrėta 2018.05.03].
10. Canadian Women for Women in Afghanistan, „Women in Afghanistan’s Government.“ Calgary, 2014. <<https://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/cw4wafghan-womeningovt.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.25].
11. Caprioli, Mary, Mark A. Boyer, „Gender, Violence, and International Crisis“, *Journal of Conflict Resolution*, 45(4), 2016.
12. Confortini, Catia C., „Galtung, Violence, and Gender: The Case for a Peace Studies/Feminism Alliance“, *Peace & Change*, 31(3), 2006.
13. Congressional Research Service, „U.S. Periods of War and Dates of Recent Conflicts.“ (CSR Report RS21405). Washington: Congressional Research Service, 2017. <<https://fas.org/sgp/crs/natsec/RS21405.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.21].
14. Cortright, David, Kristen Wall, „Afghan Women Speak: Enhancing Security and Human Rights in Afghanistan.“ Notre Dame, 2012. <

- https://kroc.nd.edu/assets/240260/afghan_women_speak_updated.pdf > [Žiūrėta 2018.04.25].
15. D'costa, Bina, „Gender Justice and (In)security in Pakistan and Afghanistan.“ *Postcolonial Studies*, 19(4), 2016. <
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13688790.2016.1317391#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8xMzY4ODc5MC4yMDU2LjEzMTczOTE/bmVIZEFjY2Vzcz10cnVlQEBAMA>> [Žiūrėta 2018.04.09].
 16. El-Kassem, Nadeen, „The pitfalls of a ‘democracy promotion’ project for women of Iraq.“ *International Journal of Lifelong Education*, 27(2), 2008.
<<https://doi.org/10.1080/02601370801936317>> [Žiūrėta 2018.04.24].
 17. Enloe, Cynthia, *Bananas, Beaches and Bases. Making Feminist Sense of International Politics*, 7 leid. Los Angeles: University of California Press, 2014.
 18. Esposito, John, L., „The Oxford Dictionary of Islam.“ Oxford: Oxford Islamic Studies Online. <<http://www.oxfordislamicstudies.com/print/opr/t125/e1107>> [Žiūrėta 2018.04.30].
 19. Federal Government of Iraq, „Constitution of Iraq.“ Baghdad: Federal Government of Iraq, 2005. <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230000> [Žiūrėta 2018.04.10].
 20. Federal Government of Iraq, „National Action Plan for implementation of the United Nations Security Council Resolution 1325 Women, Peace and Security.“ Baghdad: Federal Government of Iraq, 2014. <
http://www.peacewomen.org/sites/default/files/final_draft_Iraq_nap_1325_eng.pdf> [Žiūrėta 2018.04.10].
 21. Fischer-Tahir, Andrea, „Competition, cooperation and resistance: women in the political field in Iraq.“ *International Affairs*, 86(6), 2010. <
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-2346.2010.00949.x>> [Žiūrėta 2018.04.09].
 22. Galtung, Johan, „Cultural violence.“ *Journal of Peace Research*, 27(3), 1990.
 23. Galtung, Johan, „Peace Studies and Conflict Resolution: The Need for Transdisciplinary.“ *Transcultural Psychiatry*, 47(1), 2010.
 24. Galtung, Johan, *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. 1 leid. London: SAGE, 1996.
 25. Grau, Bele, „Supporting women’s movements in Afghanistan: challenges of activism in a fragile context.“ *Gender & Development*, 24(3), 2016. <
<https://doi.org/10.1080/13552074.2016.1233736>> [Žiūrėta 2018.04.22].
 26. Hashemee, Partawmina, „About us.“ Kabul: Afghan Women’s Resource Center. <<http://theawrc.net/about-us/>> [Žiūrėta 2018.04.24].
 27. Hauslohner, Abigail, „How Iraq Fills the Quota for Female Politicians.“ Baghdad: Time, 2009. <<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1870765,00.html>> [Žiūrėta 2018.04.26].
 28. Hefner, Robert, W., *Sharia’s Politics: Islamic Law and Society in the Modern World*. Bloomington: Indiana University Press, 2011. <
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=713664>> [Žiūrėta 2018.04.28].
 29. Heinrich Boll Stiftung Middle East, „Iraqi Women and the National Personal Status Law – Statehood and Participation.“ Beirut, 2014. <<https://lb.boell.org/en/2014/03/03/iraqi-women-and-national-personal-status-law-statehood-participation>> [Žiūrėta 2018.04.30].
 30. Islamic Republic of Afghanistan, „National Action Plan for Women in Afghanistan (NAPWA).“ Kabul, Islamic Republic of Afghanistan, 2007. <
<http://ago.gov.af/Content/files/NAPWA.pdf>> [Žiūrėta 2017.12.13].
 31. Islamic Republic of Afghanistan, „Rural Water, Sanitation, and Hygiene (WASH) Implementation Manual Narrative.“ Kabul, Ministry of Rural Rehabilitation and Development

32. Islamic Republic of Afghanistan, „The Constitution of Afghanistan.“ Kabul: Islamic Republic of Afghanistan, 2004. <
<http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf> > [Žiūrėta 2018.04.09].
33. Islamic Republic of Afghanistan, 2013. <
<http://mrrd.gov.af/Content/files/MRRD%20WASH%20Narrative.pdf>> [Žiūrėta 2017.12.13].
34. Kadhim, Abbas, „A Decade of Democratic Transition in Iraq.“ Washington, 2013. <
<http://foreignpolicy.com/2013/03/25/a-decade-of-democratic-transition-in-iraq/> > [Žiūrėta 2018.05.12].
35. Keohane, Robert, O., „Beyond dichotomy: Conversations between international relations and feminist theory.“ *International Studies Quarterly*, 42(1), 1991.
36. Khodary, Yasmin, M. „Women and Peace-Building in Iraq.“ *Peace Review*, 28(4), 2016. <
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10402659.2016.1237151#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8xMDQwMjY1OS4yMDE2LjEyMzcwNTE/bmVIZEFjY2Vzcz10cnVlQEBA>> [Žiūrėta 2018.04.09].
37. Kumar, Nikhil, „Afghanistan’s Front Line.“ Kabul, 2017. <
<http://time.com/4800800/afghanistan-is-the-front-line/> > [Žiūrėta 2017.12.13].
38. Landinfo, „Report. Afghanistan: Marriage.“ Oslo: Landinfo, 2011. <
https://landinfo.no/asset/1852/1/1852_1.pdf> [Žiūrėta 2018.05.03].
39. Lemmon, Gayle, Tzemach, „Improving Women’s Economic Participation in MENA Nations.“ New York: Council on Foreign Relations, 2017. <
<https://www.cfr.org/blog/improving-womens-economic-participation-mena-nations> > [Žiūrėta 2018.04.11].
40. Mashal, Mujib, „Vibrant Lives of Afghan TV Crew, Erased in a Taliban Bombing.” New York: New York Times, 2016. <
<https://www.nytimes.com/2016/01/22/world/asia/afghanistan-tolo-tv-bombing.html>> [Žiūrėta 2016.04.24].
41. Medica Afghanistan, „Vision, Mission and Values.“ Kabul: Medica Afghanistan. <
<http://www.medicafghanistan.org/medica/index.php/en/vision-mission-and-values/>> [Žiūrėta 2018.04.24].
42. Mendelberg, Tali, Christopher F. Karpowitz, „Women's authority in political decision-making groups Research.“ *The Leadership Quarterly*, 27(1), 2016.
43. Ministry of Rural Rehabilitation and Development
44. Moolakkattu, Stephen, John, „Feminism and Peace Studies: Taking Stock of a Quarter Century of Efforts.“ *Indian Journal of Gender Studies*, 13(2), 2006. <
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/097152150601300201> > [Žiūrėta 2018.03.18].
45. Moosa, Zohra, et al., „From the private to the public sphere: new research on women's participation in peace-building.“ *Gender & Development*, 21(3), 2013.
46. Muscheidt, Bettina, „The Need for a Functioning Justice Sector in order to Attract Foreign Aid and Investment.“ Pranešimas konferencijoje „Afghanistan 2001-2014 and beyond: transforming international support operations for sustainable peace“, Washington, 2011 vasario 22-23d.
47. Nars, Vali, *The Shia Revival*. New York: Norton & Company, 2006.
48. Nasser, Haya, El, Paul Overberg, „Fertility rate drops in Afghanistan, but will it continue?“ New York: USA Today, 2013. <
<https://www.usatoday.com/story/news/world/2013/01/24/afghanistan-fertility-rate-declines/1824009/>> [Žiūrėta 2018.05.03].
49. O’Driscoll, Dylan, „Women’s participation in peacebuilding and reconciliation in Iraq.“ Brighton: K4D Helpdesk Report, 2017. <
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/239-Womens-Participation-in-Peacebuilding-Iraq.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.25].

50. Otto, Jan, Michiel, *Sharia Incorporated : First Global Overview from Saudi Arabia to Indonesia*. Leiden: Leiden University Press, 2010. <
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=3327157> >
[Žiūrėta 2018.04.28].
51. Peace Women, „National Action Plan: Afghanistan.“ New York: Peace Women.
<<http://peacewomen.org/action-plan/national-action-plan-afghanistan>> [Žiūrėta
2018.05.03].
52. Peace Women, „Resolutions.“ New York: Peace Women.
<<http://www.peacewomen.org/why-WPS/solutions/resolutions>> [Žiūrėta 2018.05.02].
53. Peral, Luis, „Afghanistan 2011-2014 and beyond: from support operations to sustainable
peace.“ Pranešimas konferencijoje „Afghanistan 2001-2014 and beyond: transforming
international support operations for sustainable peace“, Washington, 2011 vasario 22-23d.
54. Peterson, Spike, „Feminist Theories Within, Invisible To and Beyond IR. The Brown.“
Brown Journal of World Affairs, 10(2), 2003. <
[http://www.u.arizona.edu/~spikep/Publications/VSP%20Fem%20in&bey%20IR%20Brown
J%20P&P2004.pdf](http://www.u.arizona.edu/~spikep/Publications/VSP%20Fem%20in&bey%20IR%20Brown%20J%20P&P2004.pdf) > [Žiūrėta 2018.04.05].
55. Pielka, Anna, „Women and War in the Middle East: Transnational Perspectives.“ *Women: A
Cultural Review*, 23(1), 2012.
<<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09574042.2012.644683#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8wOTU3NDA0Mi4yMDEyLjY0NDY4Mz9uZWVkQWNjZXNzPXRydWVAQEAw>> [Žiūrėta 2018.04.24].
56. Porter, Elisabeth, „Women, Political Decision-Making, and Peace-Building.“ *Global
Change, Peace & Security*, 15(3), 2003.
57. Ramadan, Hisham, M., *Understanding Islamic Law: From Classical to Contemporary*.
Oxford: AltaMira Press, 2006.
58. Rasool, Shahana, Muhammed Suleman, „Muslim women overcoming marital violence:
breaking through ‘structural and cultural prisons’ created by religious leaders.“ *Agenda*,
30(3), 2016. < <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10130950.2016.1275199> >
[Žiūrėta 2018.02.25].
59. Scribner, Shannon, „Achieving Long-term Development in Afghanistan with Low
International Dependence.“ Pranešimas konferencijoje „Afghanistan 2001-2014 and beyond:
transforming international support operations for sustainable peace“, Washington, 2011
vasario 22-23d.
60. Sinha, Parul, et al. „Structural violence on women: An impediment to women
empowerment.“ *Indian Journal of Community Medicine*, 42(3), 2017.
<<http://www.ijcm.org.in/text.asp?2017/42/3/134/212061>> [Žiūrėta 2018.02.25]
61. Stokes, Sonya, Andreea L. Seritan, Elizabeth Miller, „Care Seeking Patterns Among
Women Who Have Experienced Gender-Based Violence in Afghanistan.” *Violence Against
Women*, 22(7), 2016. < <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077801215616807>>
[Žiūrėta 2018.04.08].
62. The World Bank. „Population, total“, 2016.
<<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>> [Žiūrėta 2018.04.21].
63. Tickner, Ann, J., „Gender in world politics.“ Kn. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens
(sud.), *The globalization of world politics. An introduction to international relations*.
Oxford: Oxford University Press, 2011. <
[https://books.google.lt/books/about/The_Globalization_of_World_Politics.html?id=zKaA3
YiUuWAC&redir_esc=y](https://books.google.lt/books/about/The_Globalization_of_World_Politics.html?id=zKaA3YiUuWAC&redir_esc=y) > [Žiūrėta 2018.03.19].
64. Transparency International, „Corruption Perceptions Index 2017.“ Berlin, 2017.
<<https://www.transparency.org/country/AFG>> [Žiūrėta 2018.04.08].
65. UN Human Rights Office of the High Commissioner, „Iraqi Women in Armed Conflict and
post conflict Situation.“ Geneva: UN Human Rights Office of the High Commissioner,
2014.

- <http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/IRQ/INT_CEDAW_NGO_IRQ_16192_E.pdf> [Žiūrėta 2014.04.25].
66. UN Women, „Women and Poverty.“ New York, 2018. <<http://beijing20.unwomen.org/en/in-focus/poverty>> [Žiūrėta 2018.05.12].
 67. Unicef, „Girls’ education: A lifeline to development.“ New York: Unicef. <<https://www.unicef.org/sowc96/ngirls.htm>> [Žiūrėta 2018.05.02].
 68. Unicef, „Iraq.“ New York: Unicef, 2011. <<https://www.unicef.org/gender/files/Iraq-Gender-Eqaulity-Profile-2011.pdf>> [Žiūrėta 2018.04.10].
 69. United Nation Security Council, „Resolution 1820.“ (S/RES/1820(2008)). New York: Security Council Report, 2008. <<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/CAC%20S%20RES%201820.pdf>> [Žiūrėta 2018.05.02].
 70. United Nations Assistance Mission in Afghanistan, „A Way to Go: An Update on Implementation of the Law on Elimination of Violence against Women in Afghanistan.“ Kabul: United Nations Assistance Mission in Afghanistan, 2013. <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_evaw_law_report_2013_revised_on_16_dec_2013.pdf> [Žiūrėta 2018.04.25].
 71. United Nations Assistance Mission in Afghanistan, „Afghanistan’s Female Judges Discuss Challenges in Justice Delivery.“ United Nations, 2013. <<https://unama.unmissions.org/afghanistan%E2%80%99s-female-judges-discuss-challenges-justice-delivery>> [Žiūrėta 2018.04.25].
 72. United Nations Security Council, „Resolution 1325.“ (S/RES/1325 (2000)). New York: United Nations, 2000. <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>> [Žiūrėta 2018.04.25].
 73. United Nations, „Agreement on Provisional Agreements in Afghanistan Pending the Re-establishment of permnent Government Institutions.“ Bonn: United Nations, 2001. <<http://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm>> [Žiūrėta 2018.12.14].
 74. United States Institute of Peace, „Sharia and Women’s Rights in Afghanistan.“ (Special report 347). Washington: United States Institute of Peace, 2014. <https://www.usip.org/sites/default/files/SR347-Sharia_and_Women%E2%80%99s_Rights_in_Afghanistan.pdf> [Žiūrėta 2018.04.30].
 75. Wallenfeldt, Jeff, Mendell, David, „Barack Obama.“ London, 2018. <<https://www.britannica.com/biography/Barack-Obama/Wars-in-Iraq-and-Afghanistan>> [Žiūrėta 2018.05.12].
 76. Walter, Barbara, F., „Conflict Relapse And The Sustainability Of Post-Conflict Peace.” *World Development Report 2011 Background Paper*, 2011.
 77. Weinbaum, Marvin, et al., „Afghanistan.“ London, 2018. <<https://www.britannica.com/place/Afghanistan/Struggle-for-democracy>> [Žiūrėta 2018.05.12].
 78. Witte, Griff, „Afghanistan War.“ London, 2018. <<https://www.britannica.com/event/Afghanistan-War>> [Žiūrėta 2018.05.12].
 79. Women Peacemakers Program, „Challenges for Women’s Participation in Peacebuilding Process in Iraq.” Amsterdam: Women Peacemakers Program, 2015. <<http://www.womenpeacemakersprogram.org/news/challenges-facing-womens-participation-in-peacebuilding-processes-in-iraq/>> [Žiūrėta 2018.04.25].

SUMMARY

Peacebuilding Evaluation through Gender Lens in Post-conflict Period 2001-2016: Iraq and Afghanistan Cases

This Master Thesis aims to take a closer look at peacebuilding processes regarding women during post-conflict period in Iraq and Afghanistan. Both of these countries are Muslim, belong to the same Middle East region and have endured long years of conflict which affected the society. After the intervention of USA together with coalition countries the conflicts have been stopped and the new government structure has been established. International community was encouraging the inclusion of all social groups in post-conflict processes, however women remained a marginalized part of the society who are denied access to various resources or power structures. Therefore, sustainable peace cannot be achieved. The main question raised in this thesis – in which country during the defined period – Afghanistan or Iraq, sustainable peace was achieved more successful from the women point of view?

In order to create a research model Johan Gatling's peace theory has been combined with critical feminism notions. Using the created research model the post-conflict period is analyzed through gender lens because women remain marginalized and excluded from peacebuilding processes in Afghanistan and Iraq.

Main variables that are used to evaluate and determine a more successful peacebuilding case regarding women focus on structural and cultural violence. Direct violence is not analyzed because direct violence is considered to be stopped and *negative peace* is achieved. Structural violence is analyzed and evaluated through positioning women in private or public spheres, poverty rate, access to education, the empowerment of women organizations, the participation of women in political processes. Meanwhile, the aspects of cultural violence are evaluated through cultural and religious gender norms regarding women. These variables help to evaluate Iraq and Afghanistan post-conflict period and determine a more successful peacebuilding case.

The main finding was that peacebuilding regarding women in post-conflict period of 2001-2016 has been more successful in Iraq than in Afghanistan. This conclusion has been reached because in Iraq women had better possibilities to combine responsibilities to family and work and that let to enter labor market easier, the poverty rate is also lower that way there are more jobs for women and women are allowed to participate in public affairs, accessibility and quality of education is better in Iraq compared to Afghanistan. Regarding cultural violence, the analyzed

fertility rate and *sharia* law showed that women in Iraq are not so strongly limited to the gender roles of „mother “or „wife “compared to Afghanistan.

It is important to mention that analyses discovered that political women participation is better in Afghanistan compared to Iraq and the situation of women organizations were similar. However, even with better political participation of women Afghanistan was lacking in other aspects and it was not enough in order to create a sustainable peace regarding women. It can be stated that in order to establish a sustainable or as Galtung calls it *positive* peace, women must be empowered in all aspects of life. The creation of sustainable peace and problems that it is facing are complex, therefore it calls for complex measures.

There is still a lot of room for research regarding this field of study. The area of research is wide and different aspects of peacebuilding regarding women could be analyzed. The process of peacebuilding in Iraq and Afghanistan is also ever-changing therefore the later periods could be researched. Also women are not the only marginalized group in the analyzed societies so the same field of study could be analyzed from different perspectives.